

İqlim Dəyişikliyiinin Təsirləri və Nəticələri

ABB-nin “İqlim dəyişikliyinə təsirləri və nəticələri” adlanan bu hesabatında iqlim dəyişikliyinə əsas səbəbi, onun global və yerli səviyyədəki təsirləri üzərində təhlil aparılıb. İqlim riskləri, iqlim nümunələrindəki dəyişikliklər, atmosferin çirklənməsi, iqlim dəyişikliyinə iqtisadiyyata və maliyyə sistemində təsirləri kimi aspektlər araşdırılıb.

İqlim dəyişikliyi səbəbindən Azərbaycanda quraqlıq riski və şirin su ehtiyatlarının azalması xüsusi vurğulanıb. 1990-cı ildən bəri atmosfer havasına buraxılan çirkləndirici maddələrdə azalma trendi müşahidə olunmaqdadır. Stasionar mənbələrdən ayrılan maddələrin 60%-dən çoxu zərərsizləşdirilərək havaya buraxılmasının qarşısı alınır.

Təqdimatda iqlim dəyişikliyinə global iqtisadiyyata təsirləri çərçivəsində iqtisadi itkilər, inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim maliyyəsi axını, YSDD istiqraz bazarının inkişafı, enerji sektorunda keçid mərhələsi ətrafında da geniş təhlillər yer alıb. Azərbaycan iqtisadiyyatında neft-qaz sektorunun rolu, enerji sektorunda yaşıl enerjiyə keçid, dövlət büdcəsindən ətraf mühitin mühafizəsinə ayrılan maliyyə vəsaiti əsas mövzular sırasındadır. Ölkədə dayanıqlı iqtisadiyyata keçidlə bağlı ÜDM-də qeyri-neft qaz sektorunun payının artırılması, həmçinin dövlət büdcəsinin gəlirlərində qeyri neft-qaz gəlirlərin artırılması siyasəti xüsusi vurğulanıb. Enerji sektorunda keçidlə bağlı mühüm addımlar və hədəflər də bunun sübutudur.

Hesabatda həmçinin iqlim dəyişikliyinə bank sektoruna təsirləri, ABB-nin dayanıqlılıq və ESl sahəsindəki fəaliyyətləri ilə bağlı məlumatlar təqdim edilir.

✓ Əsas anlayışlar

✓ İqlim dəyişikliyinə əsas səbəbi, təsirləri və nəticələri

Qlobal baxış

Ölkə üzrə təhlil

- İqlim nümunələrində dəyişiklik
- İqlim dəyişikliyinə təsirləri
- Su resurslarının idarə edilməsi
- İqlim dəyişikliyinə əsas səbəbi-İQE emissiyaları
- Atmosferin çirklənməsi

✓ İqlim dəyişikliyinə iqtisadiyyata və maliyyə sistemində təsirləri

Qlobal təhlil:

- İqlim dəyişikliyinə görə iqtisadi itkilər
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim maliyyəsi axını
- YSDD (Yaşıl, Sosial, Dayanıqlı, Dayanıqlılıqla Bağlı) istiqraz bazarı
- Yaşıl enerjiyə keçid

Ölkə üzrə təhlil:

- Dövlət büdcəsindən ətraf mühitin mühafizəsinə çəkilən xərclər
- Azərbaycan iqtisadiyyatında neft-qaz sektorunun rolu
- Enerji sektorunun təhlili
- Yaşıl enerjiyə keçid

✓ Keçid iqtisadiyyatı üçün siyasətlər çərçivəsi

✓ İqlim dəyişikliyi və bank sektoru

✓ Dayanıqlılıq və ESI istiqamətində ABB-in fəaliyyətləri

Əsas anlayışlar

- **İqlim dəyişikliyi** – həm insan fəaliyyəti nəticəsində yaranan istixana qazı emissiyalarının səbəb olduğu qlobal istiləşməni, həm də bunun nəticəsində hava modellərində özünü göstərən böyükölçülü dəyişiklikləri əhatə edir.
- **İstixana Qazı Emissiyası (İQE)** – atmosfərə buraxılan karbon dioksid (CO₂), metan (CH₄), azot oksidi (N₂O) kimi qazlardır. Bu qazlar Yer kürəsinin istiliyini artıraraq iqlim dəyişikliyinə səbəb olur.
- **Hidroloji dövr** – su dövrünü ilə bağlı müşahidələrin aparıldığı dövrüdür.
- **Zərərli və çirkləndirici maddələr** – atmosfer havasına atılan və müəyyən qatılıq həddində insan sağlamlığına və ətraf mühitə zərərli təsir göstərən maddələr və ya onların qarışıqlardır.
- **Stasionar mənbələr** – müəyyən bir yerdə sabit qalan və atmosfərə istixana qazları və ya digər zərərli maddələr buraxan obyektlərdir.
- **Cari siyasətlər ssenarisi** – mövcud iqtisadi siyasət və tətbiqlərin davam edəcəyi, yeni iqlim tədbirləri və ya siyasətlərinin qəbul edilməyəcəyi nəzərdə tutulan ssenaridir.
- **1.5°C ssenarisi** – Paris İqlim Sazişi çərçivəsində təyin olunmuş qlobal istiləşmənin 1.5°C ilə məhdudlaşdırılması məqsədi ilə yeni iqlim tədbirləri və ya siyasətlərinin qəbul edilməsi nəzərdə tutulan ssenaridir.
- **Mitinqasiya** – iqlim dəyişikliyinə təsirlərini azaltmaq üçün həyata keçirilən tədbirlərdir. Məsələn: bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid, ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadə və s.
- **Adaptasiya** – iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmaq və onun təsirlərinə cavab vermək üçün görülən tədbirlərdir. Məsələn: infrastrukturun gücləndirilməsi, ağıllı kənd təsərrüfatı konsepsiyasının tətbiqi və s.

YSDD istiqrazlar:

- **Yaşıl istiqrazlar** – ekoloji layihələri maliyyələşdirmək məqsədi daşıyır.
- **Sosial istiqrazlar** – sosial təsir yaradan layihələri maliyyələşdirmək məqsədi daşıyır.
- **Dayanıqlı istiqrazlar** – əldə olunan vəsaitlərin yalnız dayanıqlı layihələrin maliyyələşdirilməsi və ya yenidən maliyyələşdirilməsi məqsədilə istifadə edildiyi istiqrazlardır.
- **Dayanıqlılıqla bağlı istiqrazlar** – şərtləri borcalanın müəyyən edilmiş Əsas Fəaliyyət Göstəricilərinə nail olmasına bağlı olan maliyyə məhsuludur.

İqlim dəyişikliyinəin əsas səbəbi,
ətraf mühitə təsirləri və nəticələri –
Qlobal Baxış

İqlim dəyişikliyi bəşəriyyətin qarşısında duran ən ciddi çağırış olmaqda qalır.

Ümumdünya Meteorologiya Təşkilatının (ÜMT) məlumatlarına əsasən, **2023-cü il** sənaye inqilabından əvvəlki dövrün orta temperaturu ilə müqayisədə **1.45°C** yüksək olaraq **ən isti il** kimi qeydə alınıb. **XIX əsrdən etibarən orta temperaturun 1.1°C artması** global istiləşmə üçün əsas həyəcan signalına çevrilib.

ÜMT-nin məlumatlarına görə **2022 - 2023-cü illərin** hidroloji dövründə **əsas buzlaqların qalınlığı** su ekvivalenti ilə **1.2 metr** azalıb. *Bu, 1950-2023-cü illər arasında qeydə alınmış ən böyük buz itkisi hesab olunur və qərbi Şimali Amerika və Avropada buzlaqların sürətli əriməsi ilə əlaqələndirilir.*

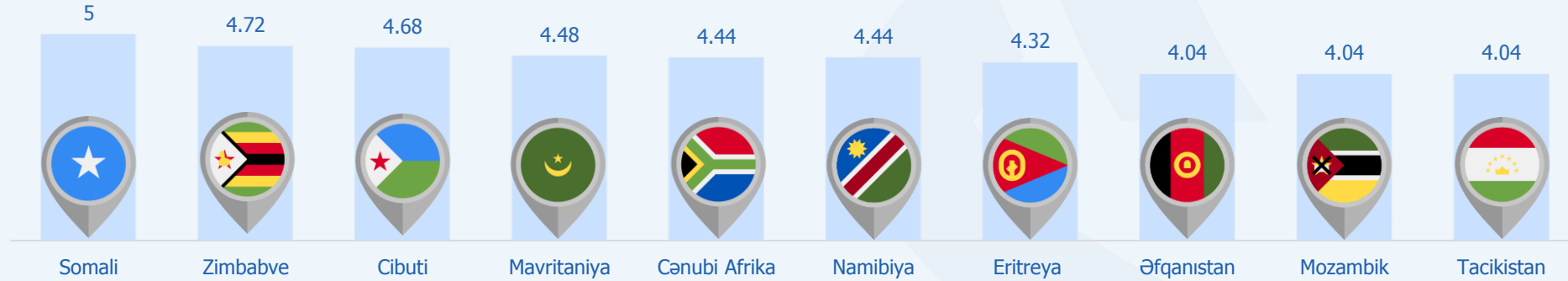
Milli Okean və Atmosfer Administrasiyasının (NOAA) məlumatlarına əsasən, **2023-cü ildə global orta dəniz səviyyəsi 1993-cü ilin səviyyəsindən 10.1 santimetr yüksək** olub. *Bu göstərici, peyk müşahidələrinin aparılmağa başladığı 1993-cü il tarixindən bəri qeydə alınmış ən yüksək orta illik səviyyədir.*

İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panelin (IPCC) 2023-ci il üzrə qiymətləndirmə hesabatına əsasən global istiləşmənin **2030-cu ilə qədər 1.5°C həddini keçməsi** ehtimalı yüksəkdir və **2030-cu ildən sonrakı dövrdə** istiləşmənin **2°C-dən aşağı** saxlanması **qeyri-mümkün** hesab edilir.

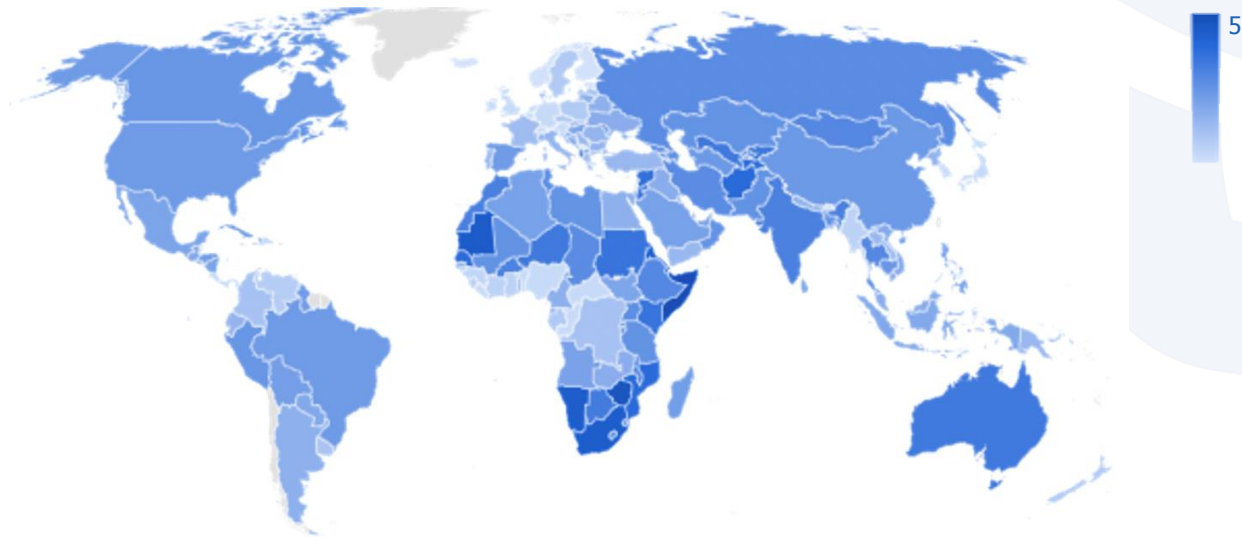
İqlim dəyişikliyinə təsiri ilə yaranan əsas global problemlərdən biri olan quraqlıq su ehtiyatları, kənd təsərrüfatı, enerji istehsalı və sənaye kimi sahələrə mənfi təsir göstərərək iqtisadiyyata və rifaha ciddi zərər vurur.

World Population Review-nun 2024-cü il məlumatlarına əsasən, **quraqlıq riski indeksinin ən yüksək** olduğu ölkələr quraqlığın sosial-iqtisadi təsirlərinə və kənd təsərrüfatı itkilərinə qarşı daha həssas olan **Afrika** ölkələridir.

Quraqlıq Riski İndeksi yüksək olan top 10 ölkə

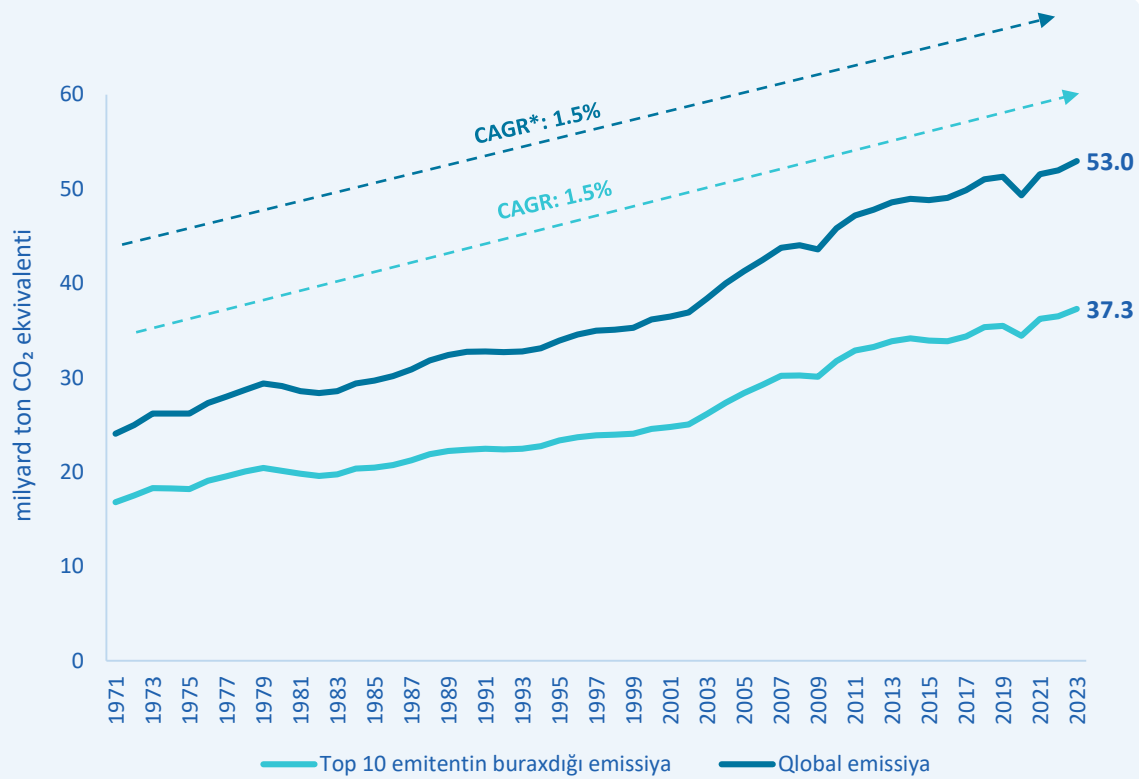

Quraqlıq Riski İndeksi

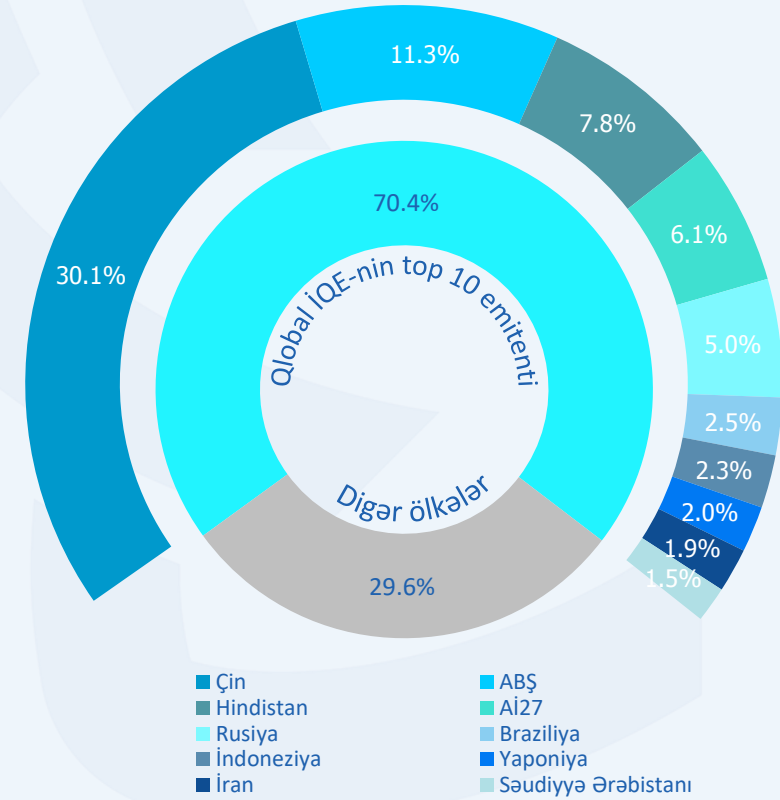

Avropa Komissiyasının ən son yenilənmiş emissiya məlumat bazasına əsasən, iqlim dəyişikliyinə əsas səbəbi olan *İstixana Qazı Emissiyalarının (İQE)* 49%-i 2023-cü ildə Çin, ABŞ və Hindistanın payına düşüb.

Qlobal İQE trendində illər üzrə dəyişiklik

Qlobal İQE-nin 2023-cü il üzrə bölgüsü

İqlim dəyişikliyiinin əsas səbəbi, ətraf
mühitə təsirləri və nəticələri –
Ölkə üzrə təhlil

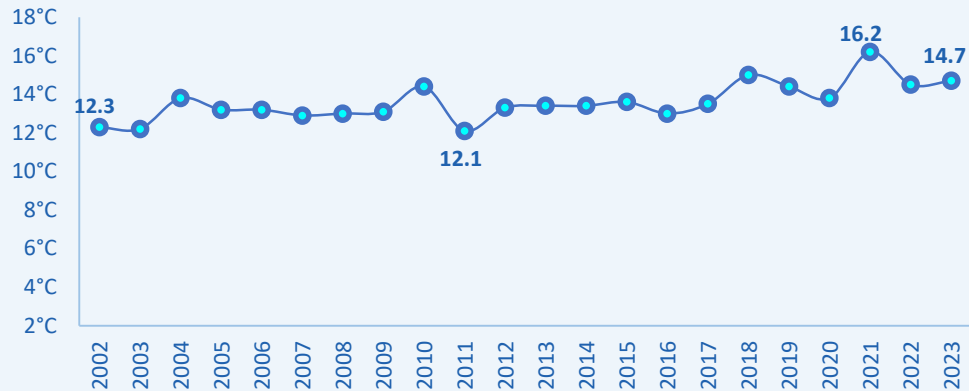
Azərbaycanda iqlim dəyişikliyinə təsirləri bir çox ekstremal hadisələrlə özünü göstərir.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) 2023-cü il Azərbaycan üzrə Maddə IV konsultasiya hesabatına əsasən artan temperatur nəticəsində meydana gələn ekstremal iqlim hadisələri ölkənin risk matrisində əhəmiyyətli risklərdən biri kimi müəyyən edilərək, baş vermə ehtimalı orta səviyyədə qiymətləndirilmişdir.

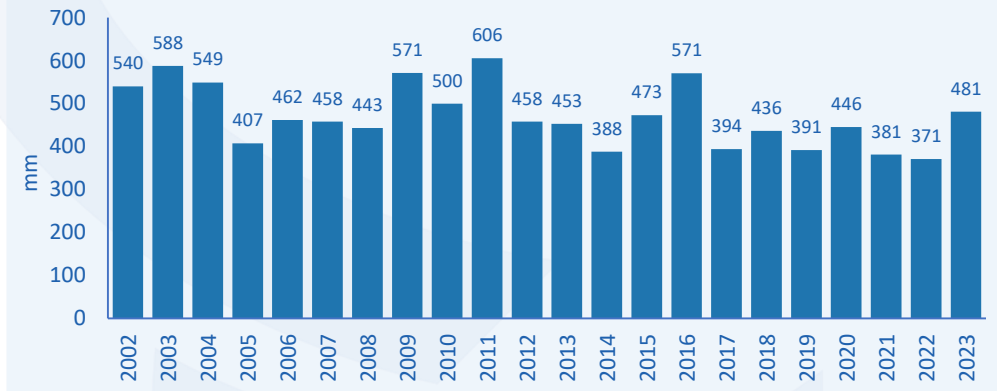
Son 100 ildə ölkədə orta illik temperatur 0.4-1.3 °C-yə qədər artmışdır.

BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Azərbaycan üçün dördüncü Milli Məlumatlandırma hesabatına əsasən **2020-2040-cı illər** ərzində ölkədə **orta illik temperaturun 0.5-2.5°C artacağı, yağıntıların isə 10-20 % azalacağı** proqnozlaşdırılır.

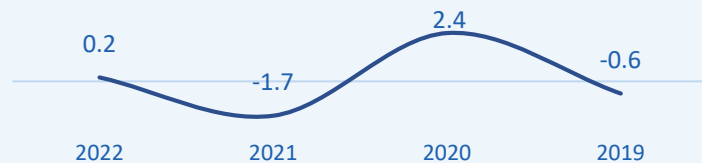
Orta illik temperatur

Orta illik yağıntı

Ötən illər ilə müqayisədə (°C)

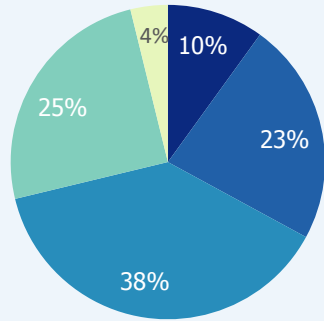
Ötən illər ilə müqayisədə

Dünya Resurs İnstitutunun araşdırmasına görə 2040-cı ildə ciddi quraqlıq riski ilə üzləşmək ehtimalı olan ölkələr arasında Azərbaycan 18-ci sırada yer alır.

2024-cü ilin qiymətləndirilməsinə əsasən ölkə ərazisinin 10%-də quraqlıq riski səviyyəsi çox yüksəkdir.

Quraqlıq riskinin ölkə ərazisi üzrə faiz bölgüsü

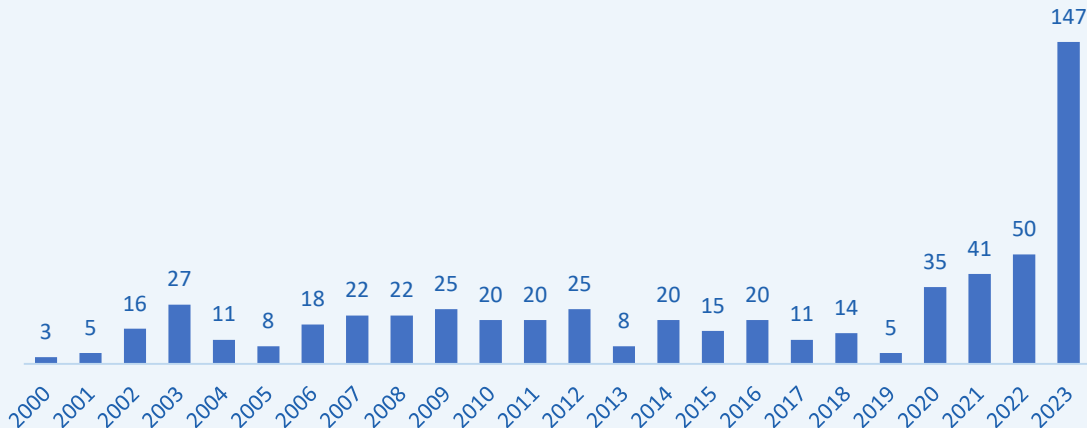
■ Çox yüksək ■ Yüksək ■ Orta ■ Az ■ Risk yoxdur

2023-cü ildə quraqlıq riski çox yüksək olan ərazilər Gəncə-Daşkəsən, Qarabağ Dağlıq Şirvan, Qazax-Tovuz, Şirvan-Salyan iqtisadi rayonlarıdır.

Mənbə: Azərkosmos

Temperaturun artması və şiddətli yağışlar ilə dağlarda qarın sürətlə əriməsi nəticəsində respublika çaylarında daşqınların tendensiyası üzrə kəskin artım müşahidə olunmuşdur.

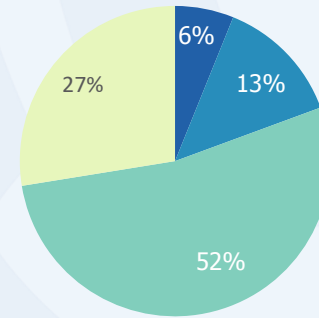
Daşqınların sayı

Mənbə: Milli Hidrometeorologiya Xidməti

Ölkə ərazisinin 6%-də səhralaşma riski səviyyəsi yüksəkdir.

Səhralaşma riskinin ölkə ərazisi üzrə faiz bölgüsü

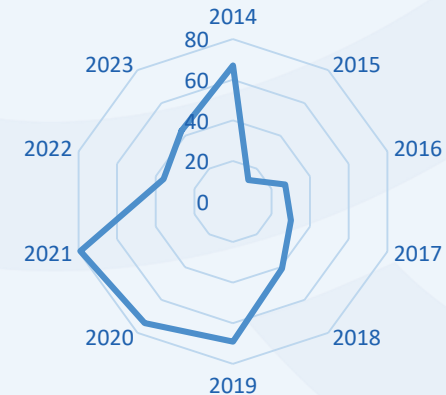

■ Yüksək ■ Orta ■ Aşağı ■ Səhralaşma riski olmayan

Səhralaşma riskinin yüksək olduğu ərazilər Abşeron Yarımadası, Kür-Araz ovalığı, Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır.

Son 10 ildə ən çox güclü külək sayı 79 ədəd olmaqla 2021-ci ildə qeydə alınıb.

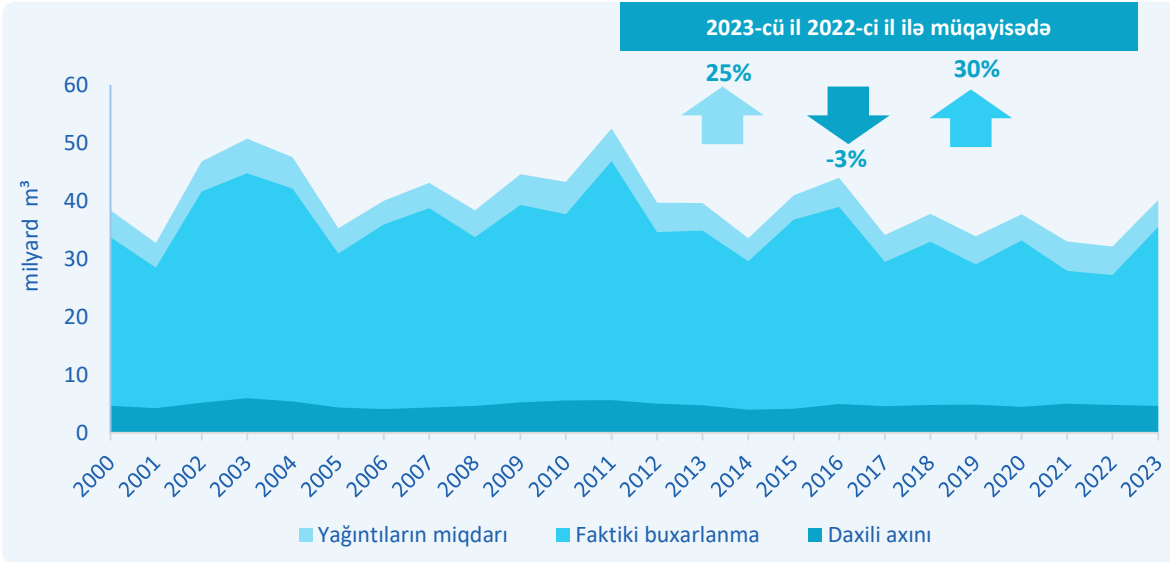
Güclü küləkli günlərin sayı

Mənbə: Fövqəladə Hallar Nazirliyi

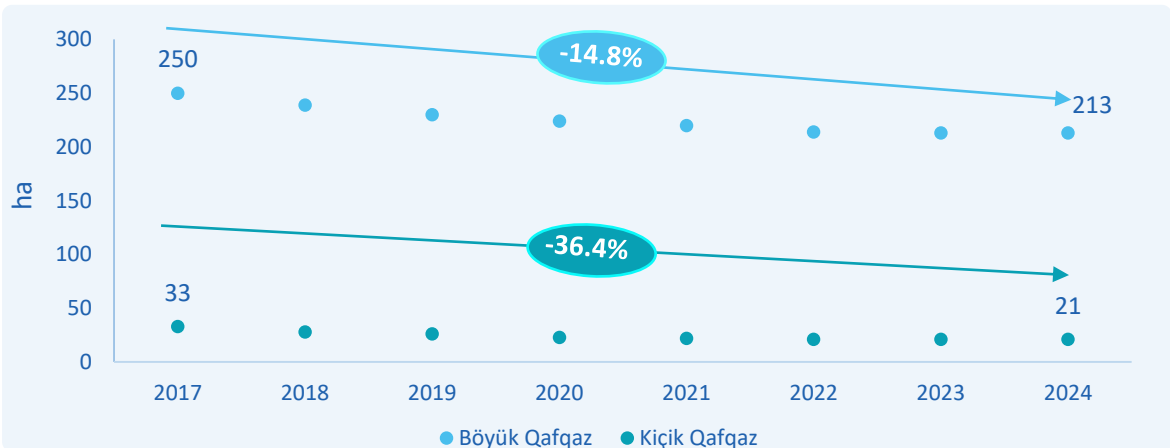
Son 23 ildə bərpa olunan şirin su ehtiyatlarının həcmi 24% azalıb.

Yağıntıların miqdarında dəyişkən tendensiya davam etməsinə baxmayaraq, hər il temperatur artımı yağıntıların 80%-dən çoxunun buxarlanmasına səbəb olur ki, bu da şirin su ehtiyatlarını azaldır.

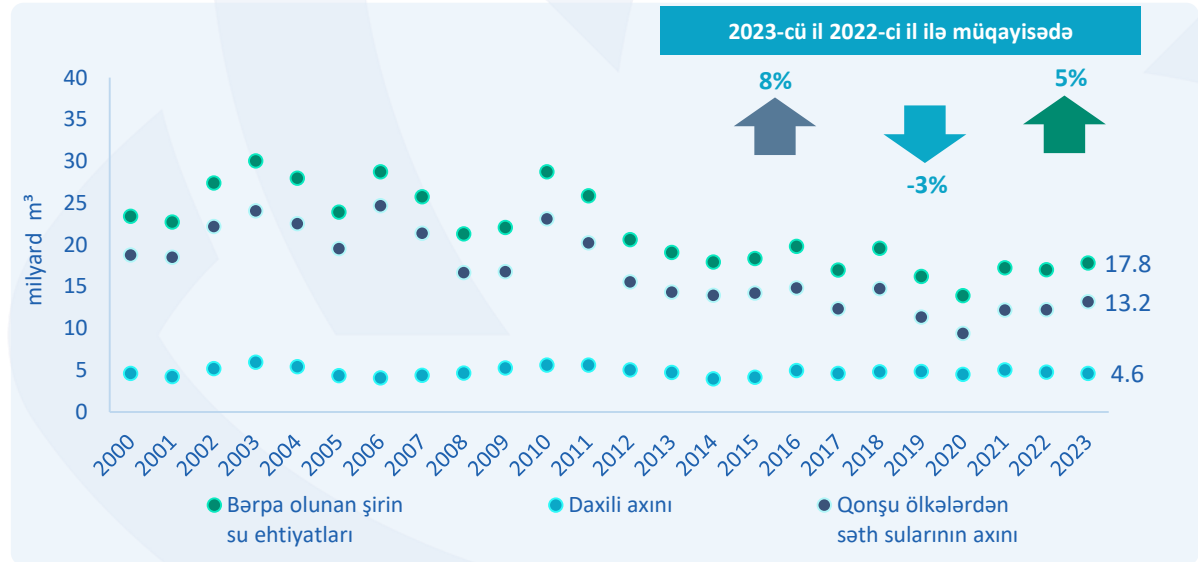
Mənbə: Statistika Komitəsi

Orta illik temperaturun artması 2017-2024-cü illər arasında Böyük və Kiçik Qafqazın Azərbaycan ərazisində yerləşən buzlaq ərazilərinin sahəsinin əhəmiyyətli dərəcədə azalmasına səbəb olmuşdur.

Mənbə: Azərkosmos

Azərbaycanda su ehtiyatlarının təxminən 70-75%-i ölkə sərhədlərindən kənarda formalaşan mənbələrdən təmin olunur. 2023-cü ildə 2000-ci il ilə müqayisədə qonşu ölkələrdən daxil olan səth sularının həcmində 42% azalma müşahidə olunub.

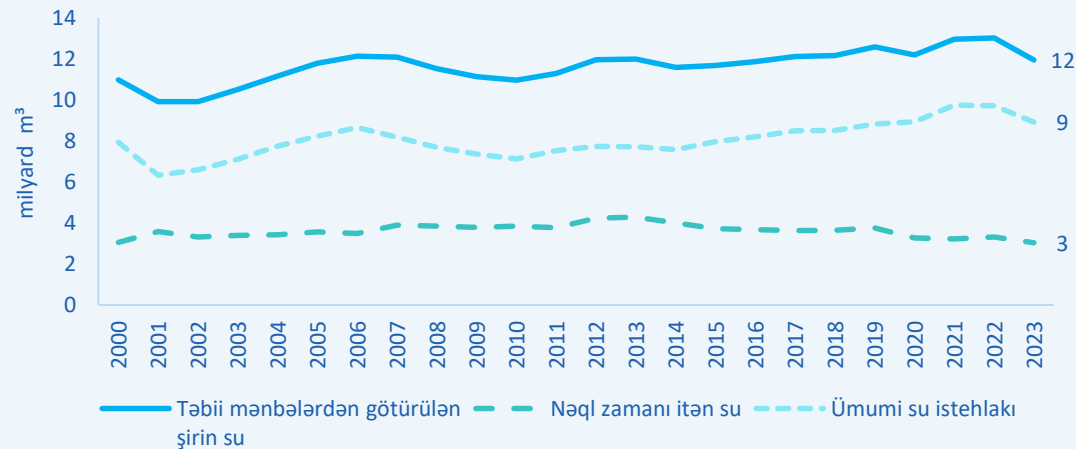
Son 5 ildə Xəzər dənizinin səviyyəsi 1.5 metr azalıb.

1994-2024-cü illər ərzində aparılan hesablamaya əsasən, Xəzər Dənizinin səviyyəsi **2 metr azalmışdır**. Xəzər dənizinin səviyyəsinin dəyişməsinə təsir edən əsas amil iqlim dəyişikliyi, yağıntıların həcmində azalması, istiləşmə, buxarlanma nəticəsində dənizə daxil olan suyun həcmində azalması və insanların Xəzərə daxil olan sülardan təsərrüfat və məişət məqsədləri üçün istifadə etməsidir.

BMT-nin "EU for Climate, Azerbaijan" hesabatına əsasən, Azərbaycanda su ehtiyatlarının transsərhəd sular daxil olmaqla **optimist ssenaridə 2040-cı ilə qədər 5-10%, 2070-ci ilə qədər isə 10-15% azalacağı, pessimist ssenaridə isə 2040-cı ilə qədər 10-15%, 2070-ci ilə qədər isə 15-25% azalacağı** proqnozlaşdırılır.

2023-cü ildə təbii mənbələrdən götürülən şirin suyun miqdarında əvvəlki il ilə müqayisədə 8.2% azalma müşahidə olunub.

Son illərdə ümumi su istehlakının payında artım (2023-cü il istisna olmaqla), nəql zamanı itən suyun payında isə azalma trendi müşahidə olunub.

Fəaliyyət növü üzrə təbii mənbələrdən götürülən şirin suyun **90%-i** kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılığın payına düşür.

2023-cü əvvəlki il ilə müqayisədə

Təbii mənbələrdən götürülən şirin su	- 8.2%
Nəql zamanı itən su	- 8.4%
Ümumi su istehlakı	- 8.2%

Nəql zamanı itən su

2003-cü il **32%**

2013-cü il **36%**

2023-cü il **25%**

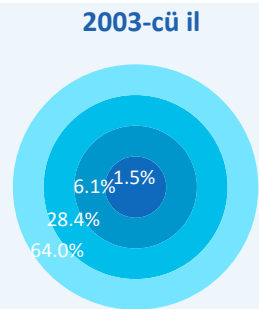
Su istehlakı

2003-cü il **68%**

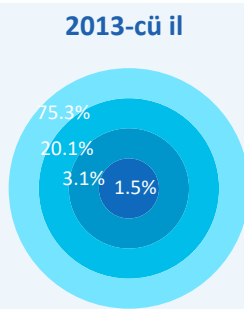
2013-cü il **64%**

2023-cü il **75%**

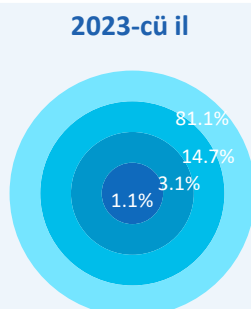
Su istehlakının ən böyük hissəsi kənd təsərrüfatı, ovçuluq və meşə təsərrüfatının payına düşür.

7.1
milyard m³

7.7
milyard m³

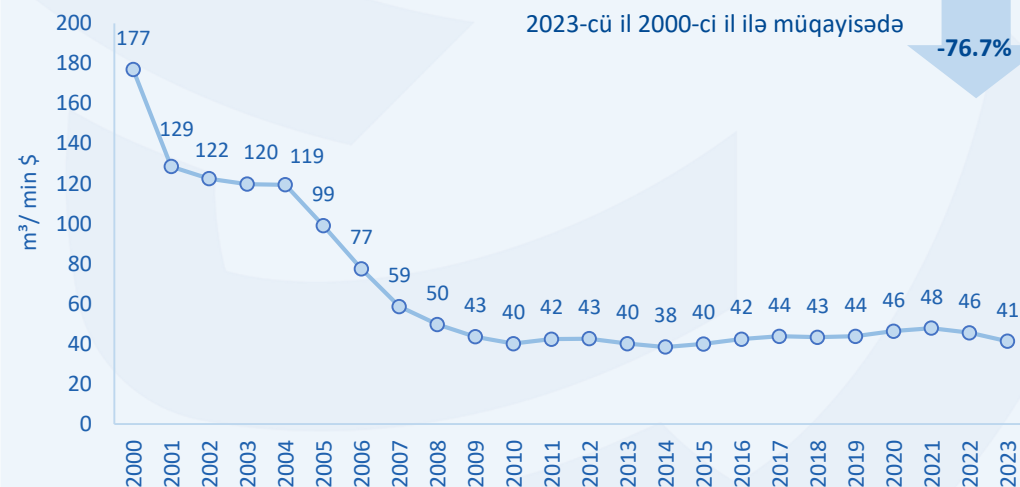
8.9
milyard m³

■ Kənd təsərrüfatı, ovçuluq və meşə təsərrüfatı
■ Sənaye

■ Ev təsərrüfatı
■ Digər iqtisadi fəaliyyət növləri

Mənbə: Statistika Komitəsi

ÜDM vahidinə düşən ümumi su istehlakı

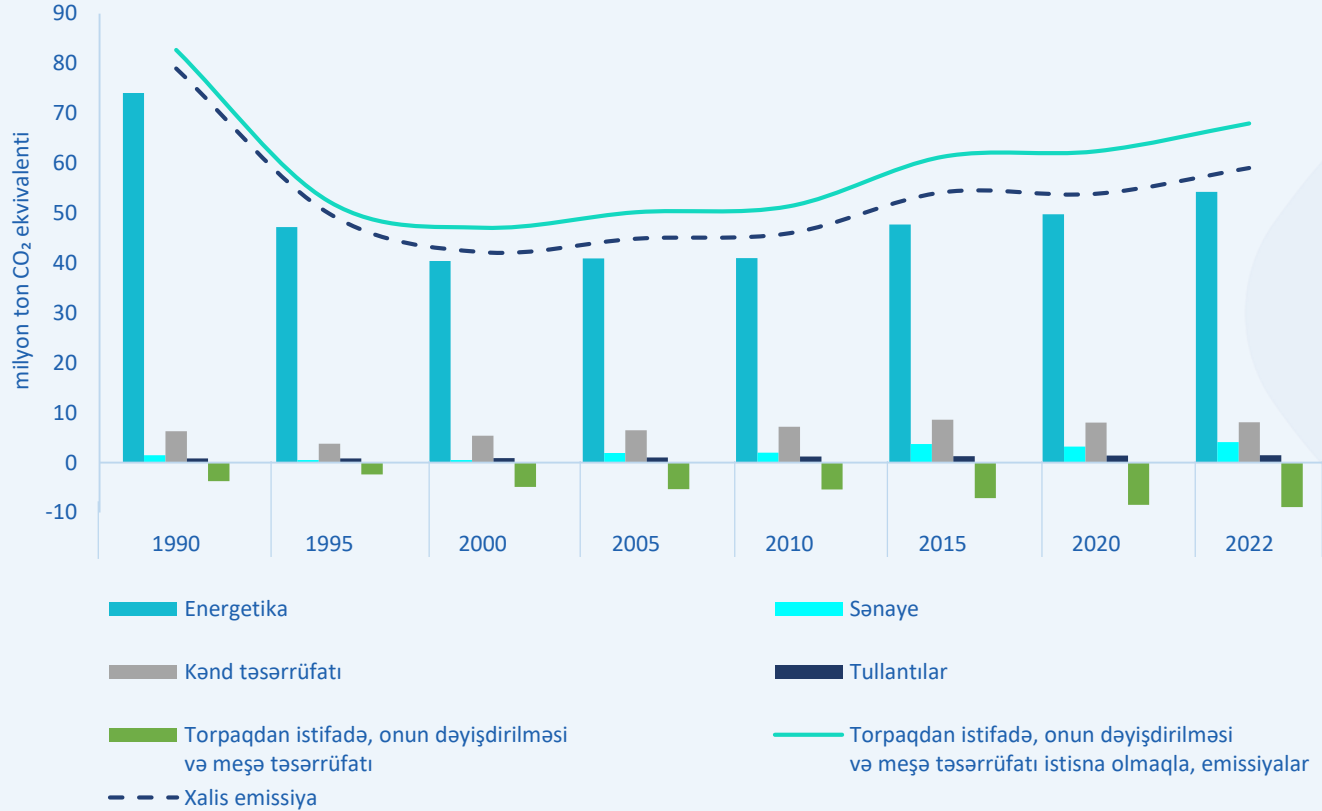
2023-cü il 2000-ci il ilə müqayisədə

-76.7%

BMT-nin proqnozuna əsasən, **2050-ci ilə qədər** Azərbaycanda iqlim dəyişikliyi səbəbindən su təchizatı **23% azalacaq**.

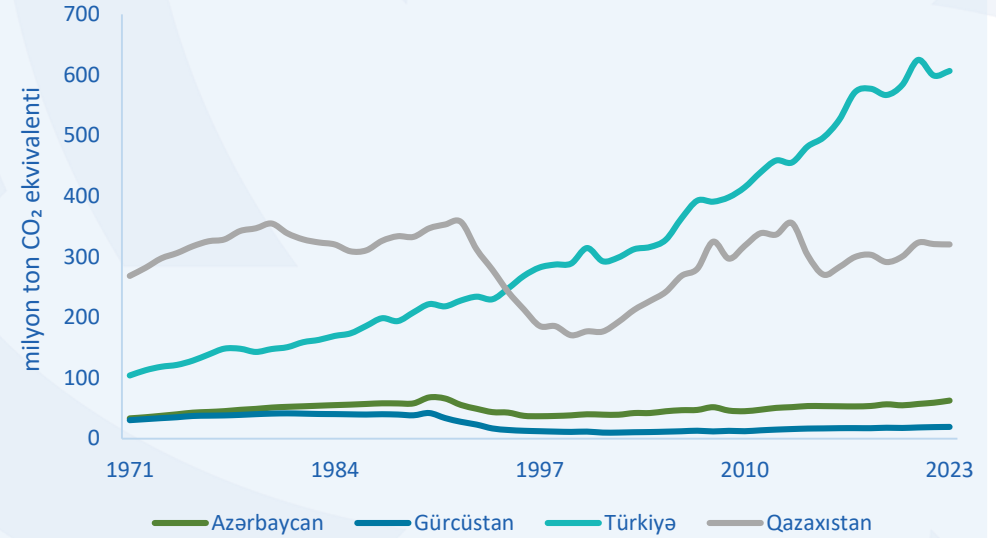
Azərbaycan global İQE-nin *0.1%-i* təşkil edir.

Ölkə üzrə atmosfərə buraxılan İQE-nin ən böyük hissəsi energetika sektorunun payına düşür.

Mənbə: Statistika Komitəsi

Region ölkələrinin müqayisəsi

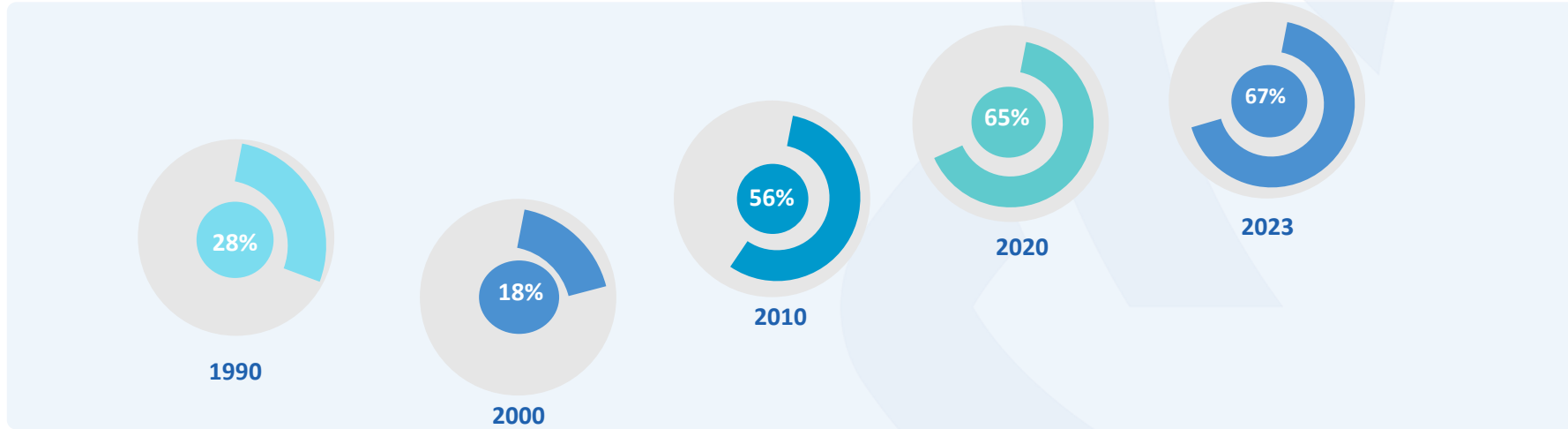
Mənbə: Avropa Komissiyası

2015-ci il Tərəflərin 21-ci Konfransında (**COP 21**) qəbul edilmiş Paris Sazişinə əsasən, global iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə təşəbbüslərinə töhfə olaraq baza ili ilə (1990-cı il) müqayisədə Azərbaycan tərəfindən **2030-cu ilədək** istixana qazı emissiyalarının **35%** azaldılması öhdəliyi götürülmüşdür.

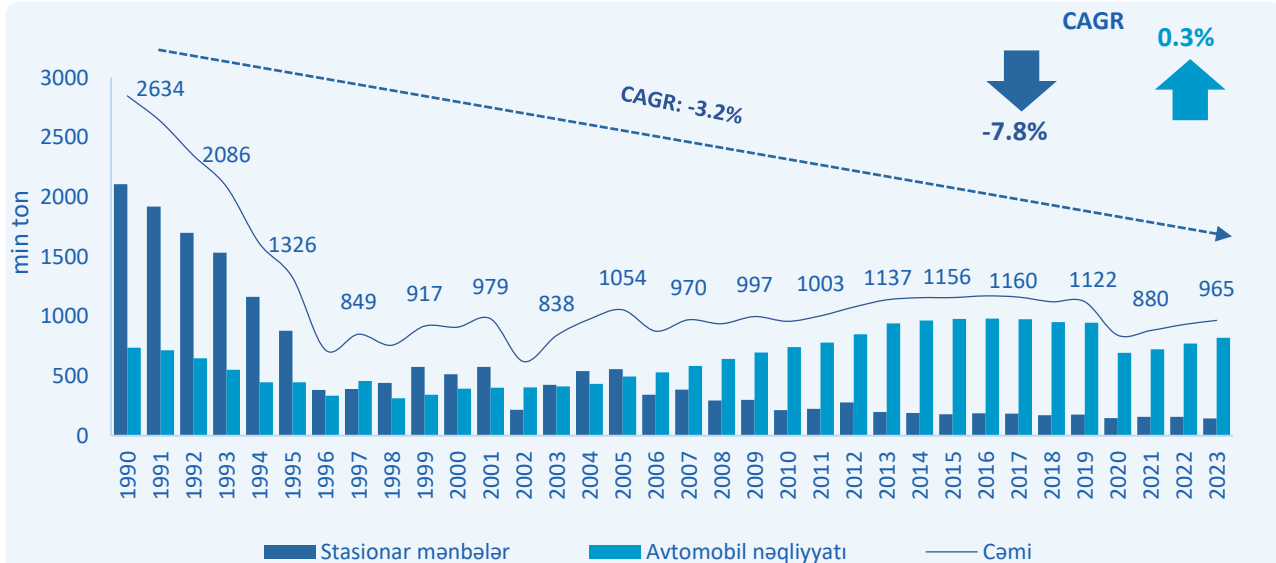
2021-ci il Qlazqo şəhərində keçirilmiş **COP 26** Konfransında Azərbaycan **2050-ci ilə qədər** İQE-nin **40% azaldılmasını** və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə **“xalis sıfır emissiya”** zonasının yaradılmasını yeni öhdəlik kimi qəbul etmişdir.

2023-cü ildə stasionar mənbələrdən ayrılan çirkəndirici maddələrin 67%-i zərərsizləşdirilərək atmosfer havasına buraxılmasının qarşısı alınıb.

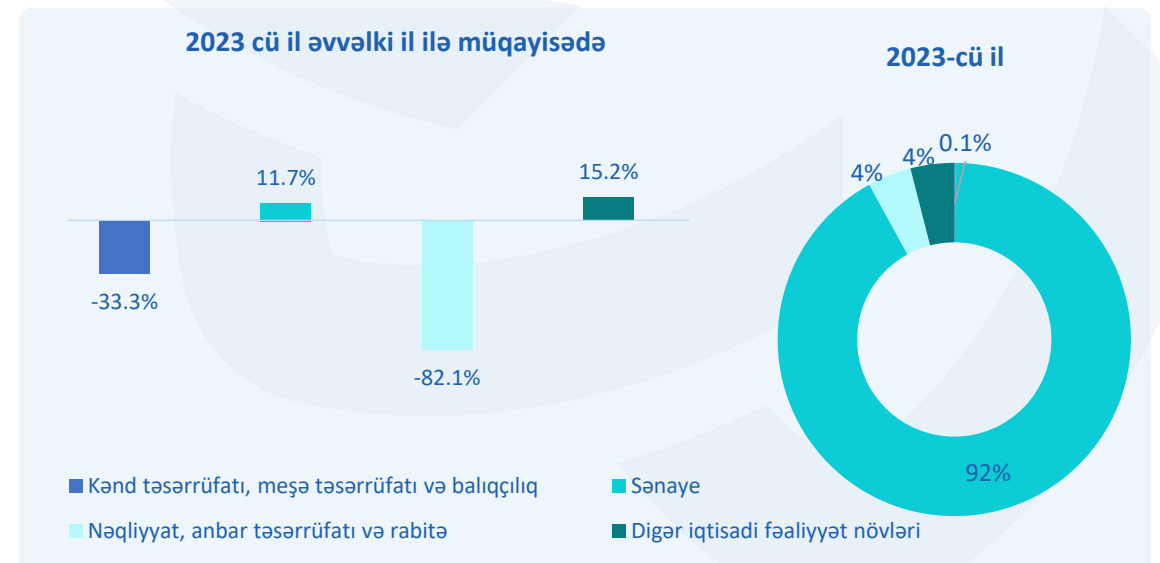
Onilliklər üzrə stasionar mənbələrdən ayrılan zərərsizləşdirilmiş çirkəndirici maddələrin stasionar mənbələrdən ayrılan ümumi çirkəndirici maddələrə faiz nisbəti

2023-cü ildə atmosfer havasına buraxılan çirkəndirici maddələrin miqdarında əvvəlki il ilə müqayisədə 3.8% artım müşahidə olunub.

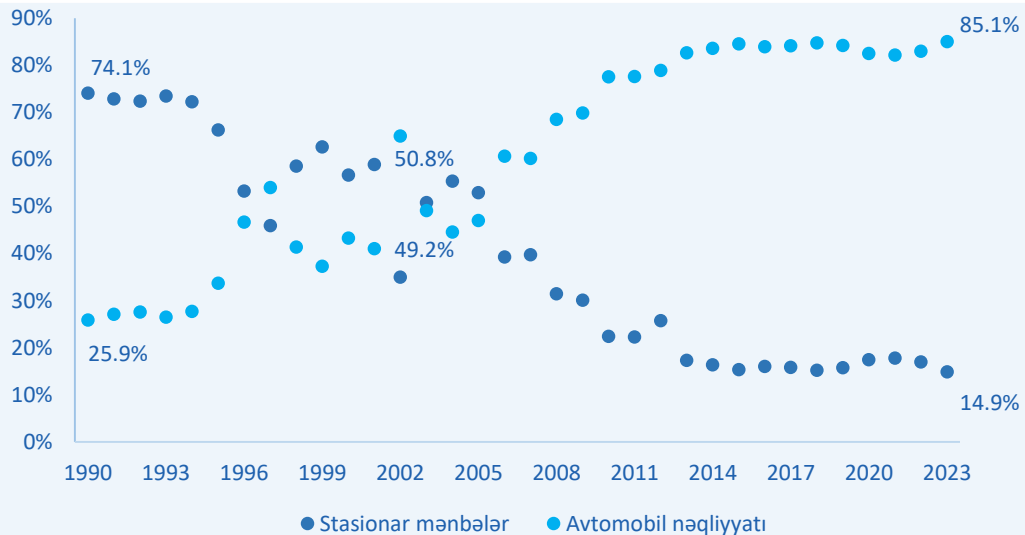

İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə stasionar mənbələrdən atmosfer havasına buraxılan çirkəndirici maddələrin 92%-i sənaye sektorunun payına düşür.

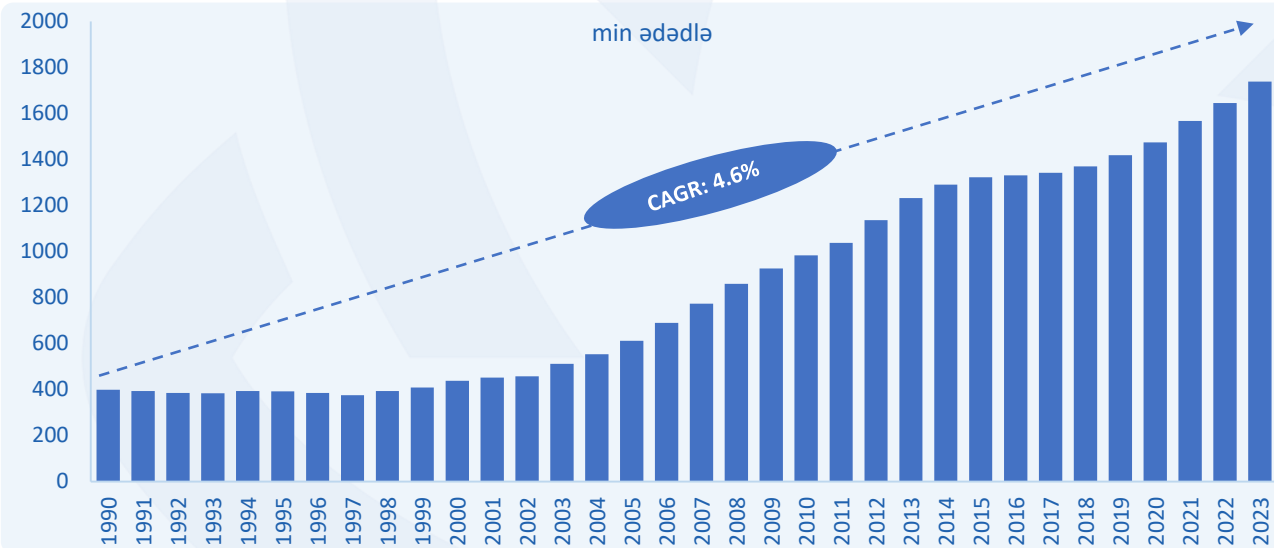

1990-2023-cü illər arasında hər avtomobil üzrə havaya buraxılan çirkləndirici maddələrin miqdarında orta illik **4.1% azalma** müşahidə olunub.

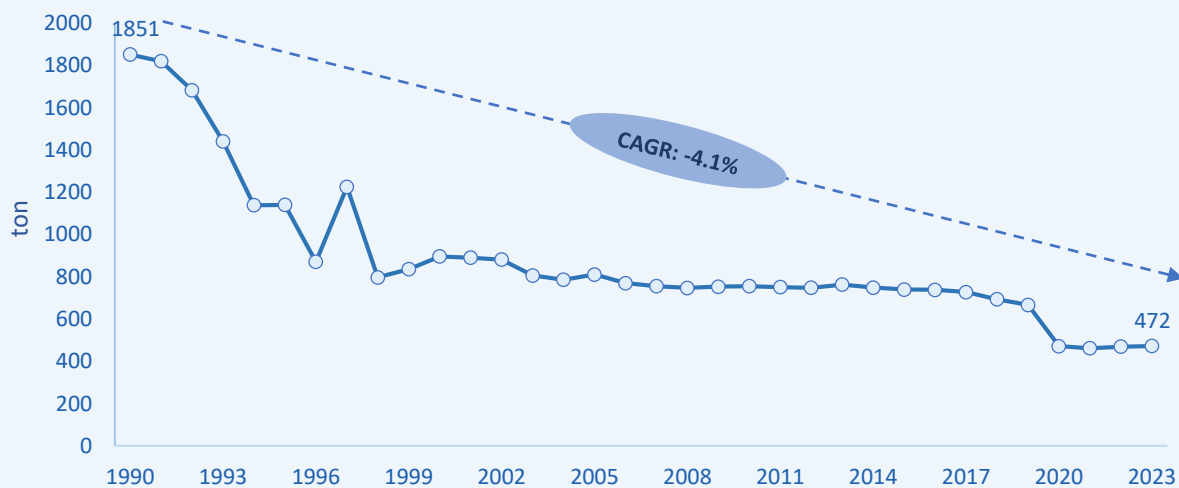
2023-cü ildə atmosfer havasına atılan çirkləndirici maddələrin 85%-i avtomobil nəqliyyatının payına düşür. Bunun səbəbi avtomobil sayının artımı ilə bağlıdır.

Avtomobil sayında dəyişiklik

Son illərdə hər avtomobil nəqliyyatı üzrə havaya buraxılan çirkləndirici maddələrin miqdarında azalmanın səbəbi hibrid və elektrik avtomobillərə keçidlə əlaqədardır.

2023-cü il ötən illər ilə müqayisədə

2013

-38%

2003

-41%

1993

-67%

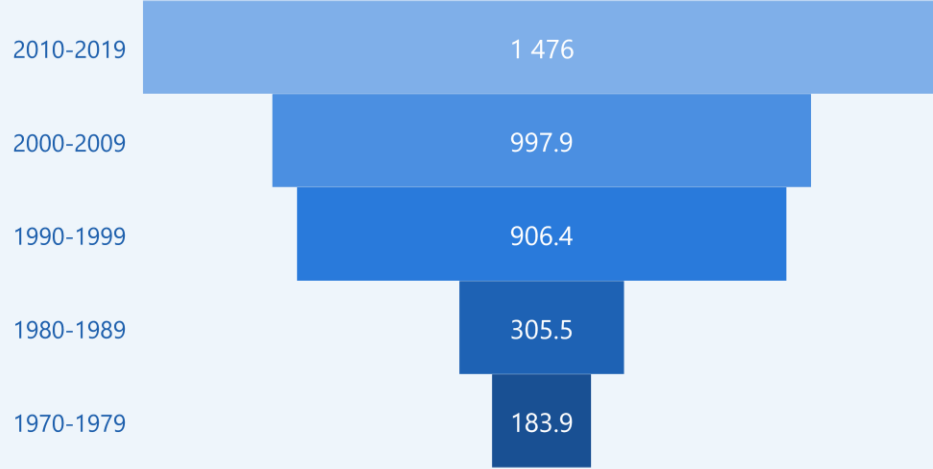
**İqlim dəyişikliyinə iqtisadiyyata
və maliyyə sistemə təsirləri –
Qlobal Təhlil**

2050-ci ilə qədər iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə tədbirlərinə 266 trilyon ABŞ dolları investisiya edilərsə, 2100-cü ilə qədər sosial və iqtisadi itkilər 1 266 trilyon ABŞ dolları azala bilər.

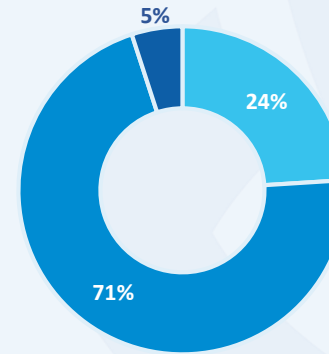
2010-2019-cu illər ərzində ümumi iqtisadi itkilər ötən on illiklə müqayisədə 48% çoxdur.

(milyard ABŞ dolları)

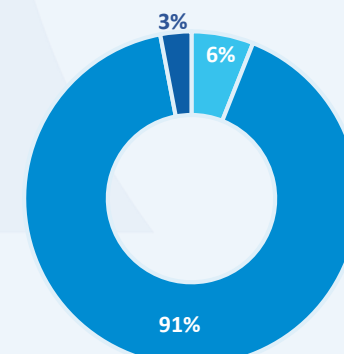
Ümumdünya Meteorologiya Təşkilatının son məlumatına görə iqlim dəyişikliyi ilə əlaqəli hadisələr 1970-2021-ci illər arasında qeydə alınmış 11 778 fəlakət, 2 milyondan çox insanın ölümü və 4.3 trilyon ABŞ dolları iqtisadi itkiyə səbəb olub.

Qeydə alınmış fəlakətlər

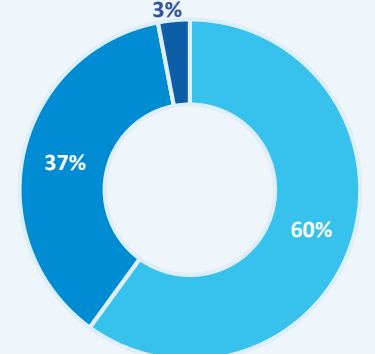
İnkişaf Etmiş Ölkələr

Qeydə alınmış ölüm hadisələri

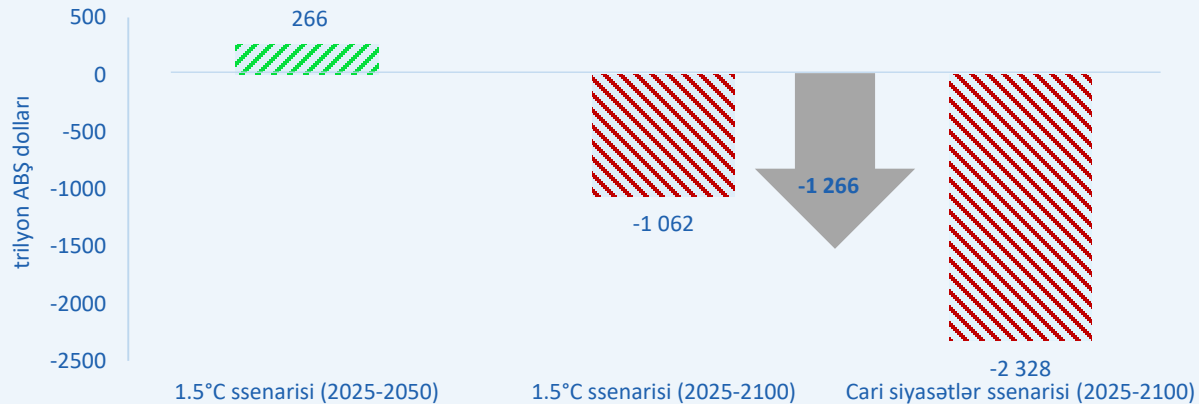
İnkişaf Etməkdə olan Ölkələr

Qeydə alınmış iqtisadi itkilər

Keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr

Cari siyasətlər və 1.5°C ssenarisində iqtisadi itkilər

İqlim investisiyası

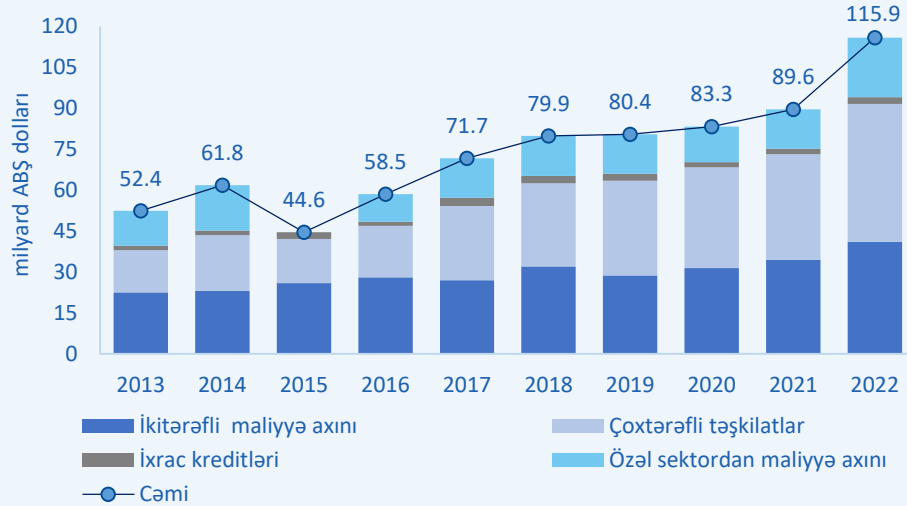
İqtisadi itkilər

Ssenarilər üzrə müqayisədə iqtisadi itki fərqi

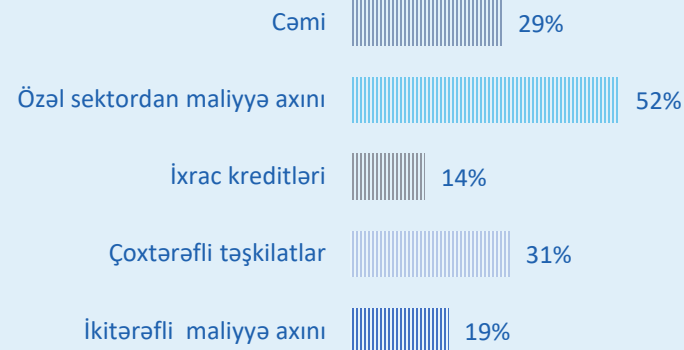
İqlim Siyasəti Təşəbbüsü təşkilatının 2023-cü il "İqlim Maliyyəsinin Qlobal Mənzərəsi" hesabatına əsasən, **2025-2050-ci ilə qədər** iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə tədbirlərinə **266 trilyon ABŞ dolları investisiya** edilərsə, **2025-2100-cü illərdə** iqlimlə əlaqədar **maliyyə itkiləri 1 062 trilyon ABŞ dolları** ola bilər ki, bu da cari siyasətlərlə davam edən ssenari üzrə iqtisadi itkilərlə müqayisədə **1 266 trilyon ABŞ dolları** aşağıdır.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının May 2024-cü ildə dərc olunan qiymətləndirmə hesabatına əsasən 2022-ci ildə İEÖ İEOÖ-ə 115.9 milyard ABŞ dolları məbləğində maliyyə dəstəyi göstərmişdir ki, bu da ilk dəfə Paris sazişinin illik 100 milyard ABŞ dolları hədəfini keçib.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr üçün iqlim maliyyəsi axını əsasən çoxtərəfli təşkilatlar tərəfindən edilib.

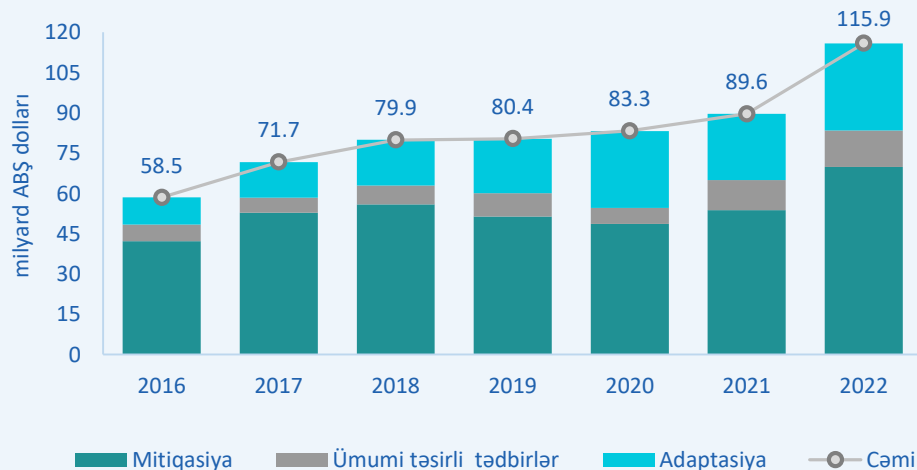

2022-ci ildə 2021-ci il ilə müqayisədə maliyyə axını artımı

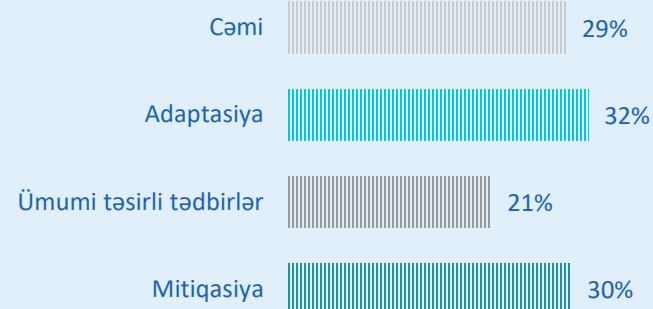

2016-2022-ci illər ərzində **mitiqasiya** məqsədli maliyyə axınının ən çox hissəsi müvafiq olaraq **43%** və **19%** olmaqla **enerji və nəqliyyat sektorlarına** yönəldilib. Həmin illər ərzində **adaptasiya** məqsədli maliyyələşmə isə **su təchizatı və kanalizasiya, həmçinin kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq** sahələrinə yönəldilmişdir.

2022-ci ildə ümumi iqlim maliyyəsinin 60%-i mitiqasiya tədbirlərinə yönləndirilib.

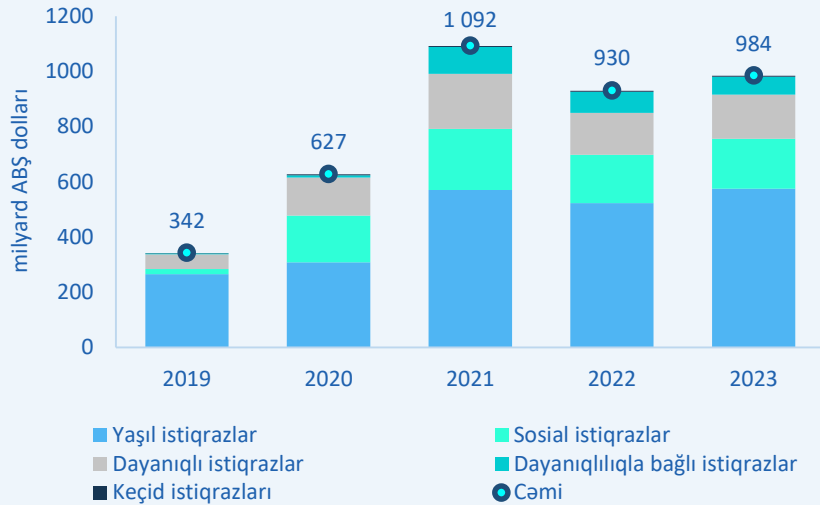
2022-ci ildə 2021-ci il ilə müqayisədə tədbirlər üzrə maliyyə axını artımı

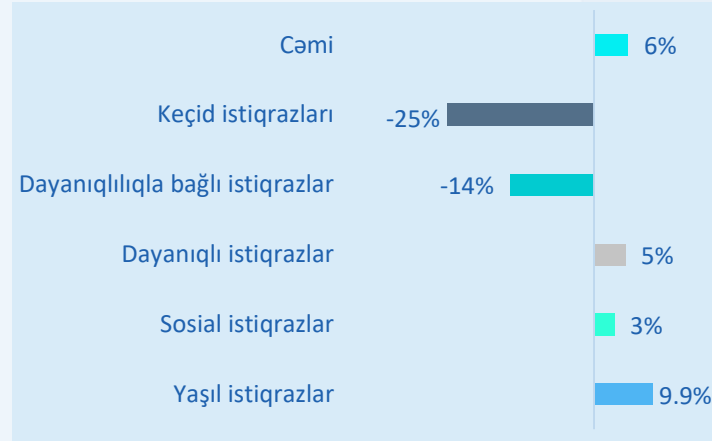
Standard & Poor's-un 2023-cü il üzrə son hesabatına əsasən YSDD (yaşıl, sosial, dayanıqlı, dayanıqlılıqla bağlı) istiqraz bazarının 2024-cü ildə 2023-cü il ilə müqayisədə 1% artaraq qlobal istiqraz bazarının 14%-ni təşkil edəcəyi proqnozlaşdırılıb.

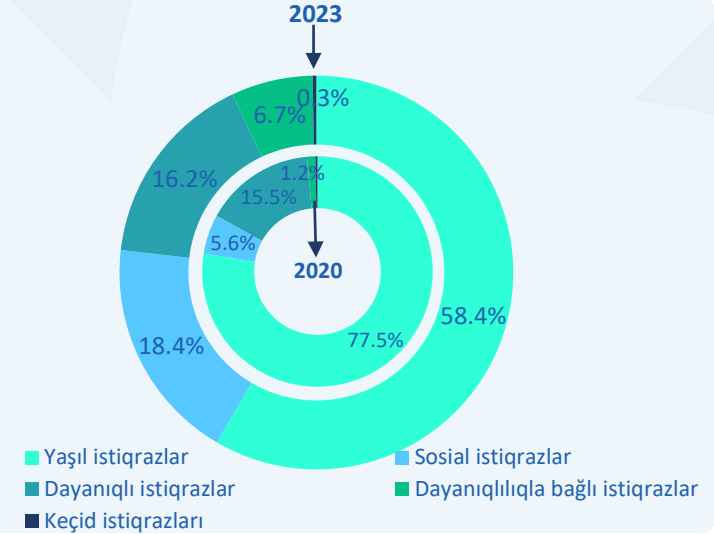
YSDD istiqraz bazarında 2023-cü ildə əvvəlki il ilə müqayisədə 6% artım müşahidə olunub.

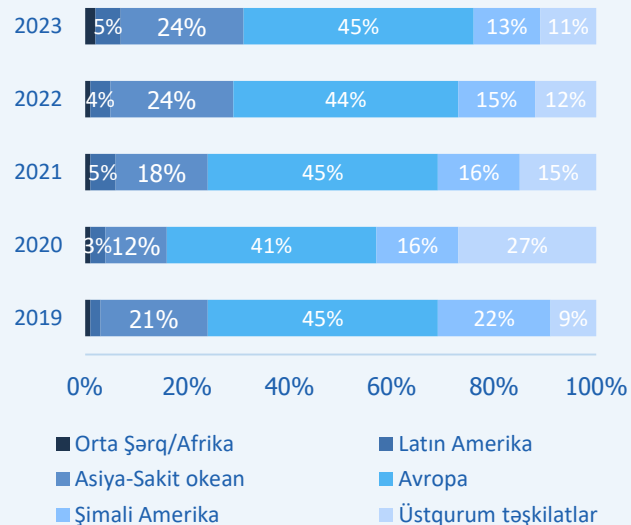
2023-cü il əvvəlki il ilə müqayisədə

2024-cü ildə də yaşıl istiqrazlar YSDD istiqraz bazarının 50% -dən çoxunu təşkil etməyə davam edəcək.

2023-cü ildə YSDD istiqraz bazarının ən böyük emitenti qlobal bazar payı 45% olmaqla Avropa, ən kiçik emitenti isə qlobal bazar payı 2% olmaqla Orta Şərq/Afrika regionudur.

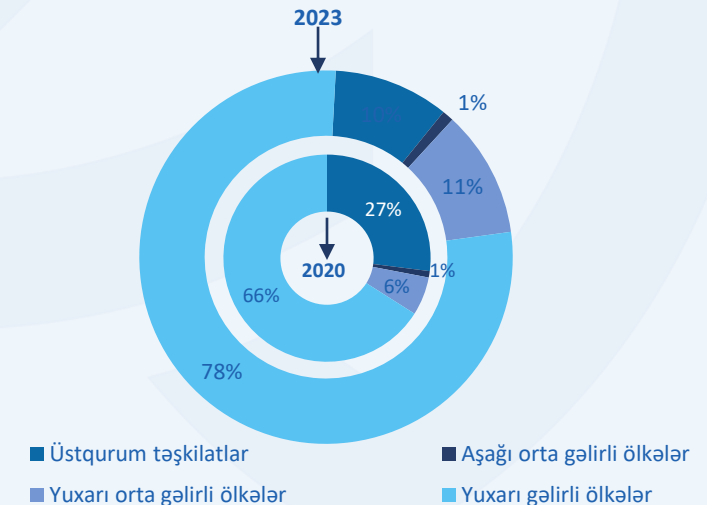

Avropada ABŞ dollarının avroya qarşı dəyərinin 6% itirməsi və sosial, dayanıqlılıqla bağlı istiqrazların azalması ilə 2023-cü ilin ikinci yarısında YSDD istiqraz emissiyalarının həcmi azalmasına baxmayaraq, Avropa, qlobal YSDD istiqraz bazarında dominantlıq mövqeyini qoruyur.

Şimali Amerikada YSDD istiqraz bazarının azalmasının səbəbləri yüksək faiz dərəcələri, ABŞ-də siyasi dəyişikliklər və dayanıqlılıqla bağlı istiqrazların karbon-intensiv sektorlar üçün istifadəsinə dair qeyri-müəyyənliklərdir.

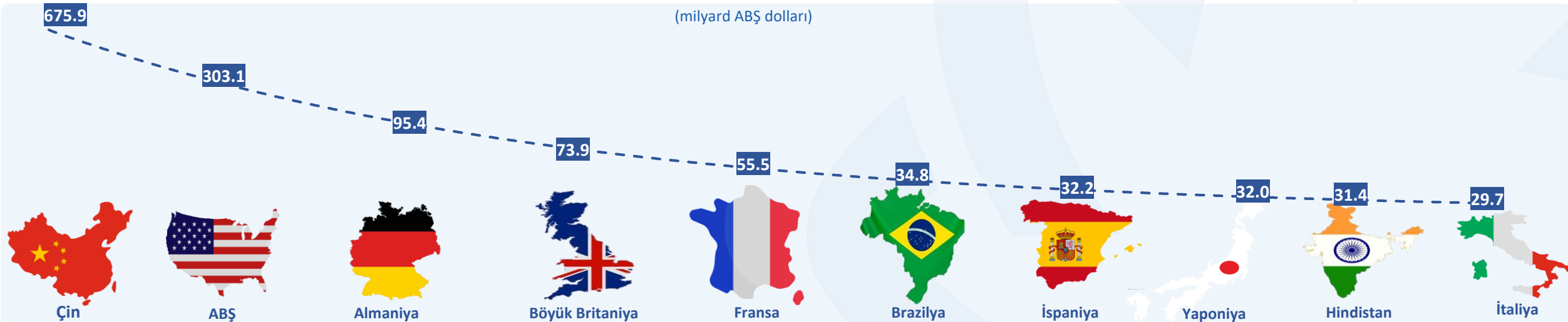
2023-cü ildə 2022-ci illə müqayisədə Orta Şərqdə YSDD istiqraz bazarı 2 dəfə artaraq 23 milyard ABŞ dollarına çatıb. BƏƏ və Səudiyyə Ərəbistanı regionun dominant emitentləridir.

COVID-dən sonra bərpa dövründən etibarən YSDD istiqraz bazarında yüksək gəlirli və yuxarı orta gəlirli ölkələrin payının artmasına baxmayaraq, üstqurum təşkilatların payı 16% azalmışdır.

Qalıq yanacaqlar global İQE-nin 75%-dən çoxunu və bütün karbon dioksid emissiyalarının təqribən 90%-ni təşkil edərək global iqlim dəyişikliyinə təsir edən ən böyük amildir. 2023-cü ildə *qalıq yanacaqlara* investisiya edilən hər dolların qarşılığında *təmiz enerjiyə 1.7 dollar* investisiya edilib. 5 il əvvəl bu nisbət 1:1 idi.

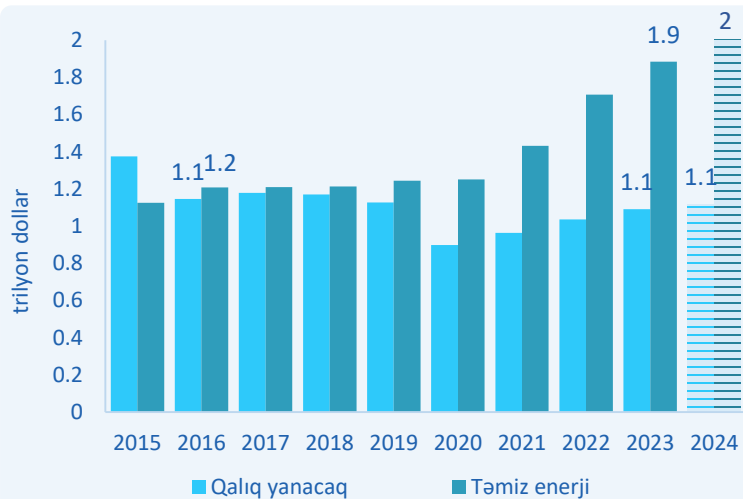
2023-cü ildə təmiz enerjiyə investisiya edən top 10 ölkə

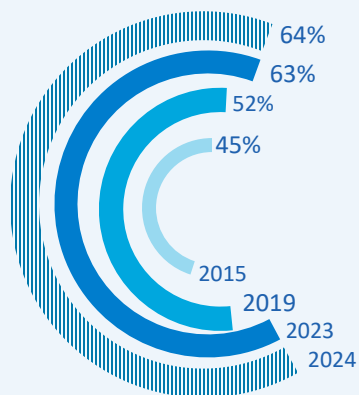
Mənbə: Bloomberg

2016-cı ildən etibarən təmiz enerjiyə global investisiya qalıq yanacağa edilən investisiyanı üstələyib. 2024-cü ildə 2 trilyon ABŞ dolları təmiz enerji olmaqla, ümumi enerji sektoruna investisiyanın ilk dəfə 3 trilyon ABŞ dollarını keçəcəyi proqnozlaşdırılıb.

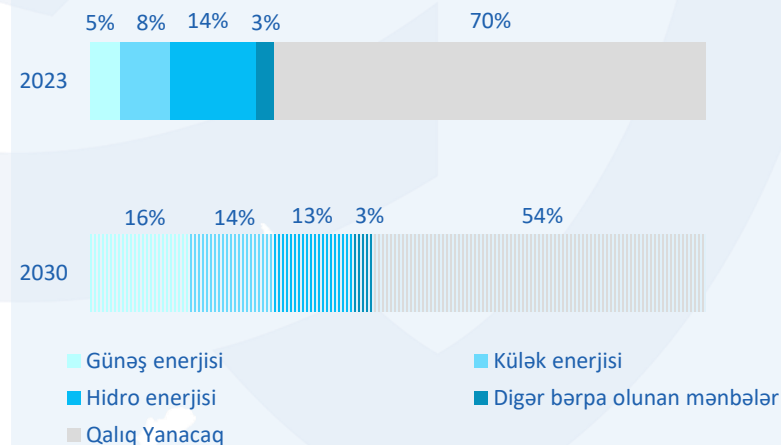
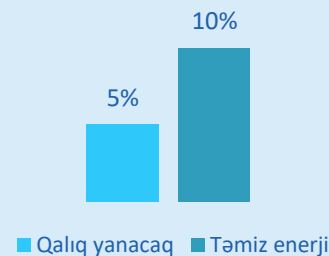
Proqnoza əsasən 2030-cu ilə qədər global elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerjinin payı 46%-ə çatacaq.

Təmiz enerjiyə investisiyanın ümumi enerji sektoruna investisiyada payı

2023-cü əvvəlki il ilə müqayisədə

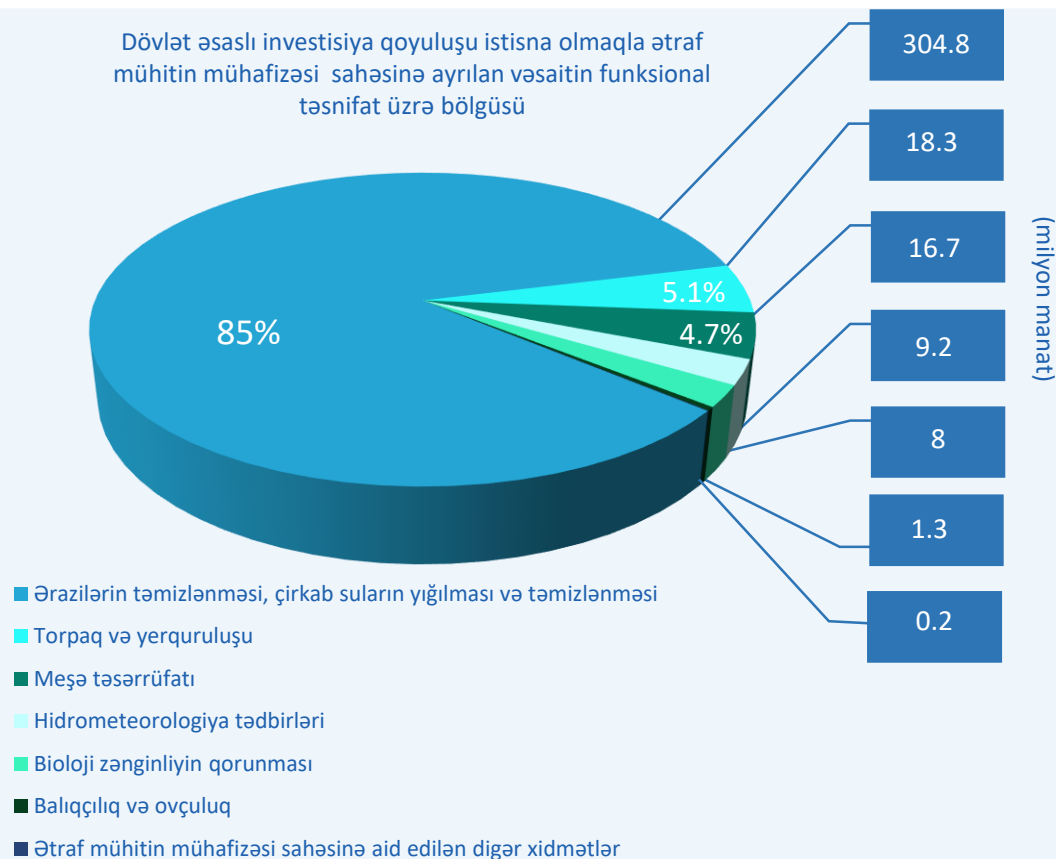
Mənbə: Beynəlxalq Enerji Agentliyi

İqlim dəyişikliyinə Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirləri

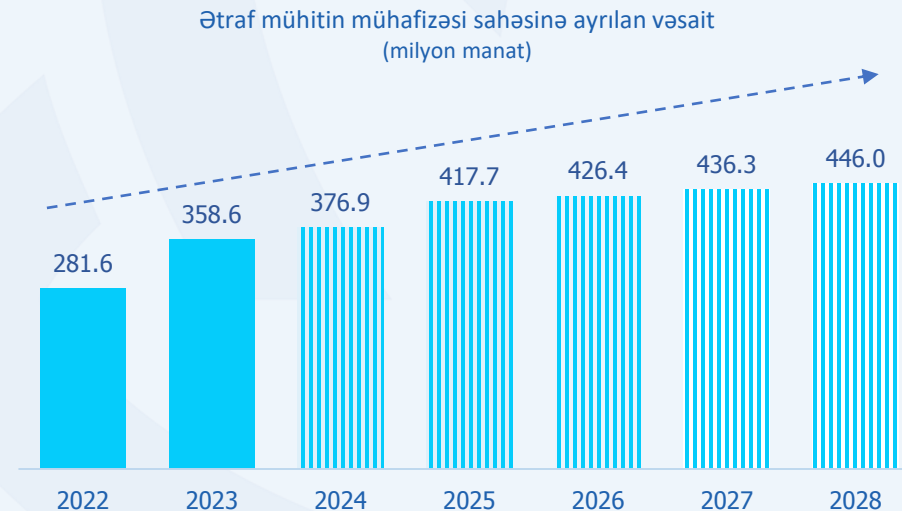

2023-cü ildə dövlət büdcəsinin 2.5%-i iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə məqsədli *adaptasiya və mitiqasiya tədbirlərinə* yönəldilmişdir.

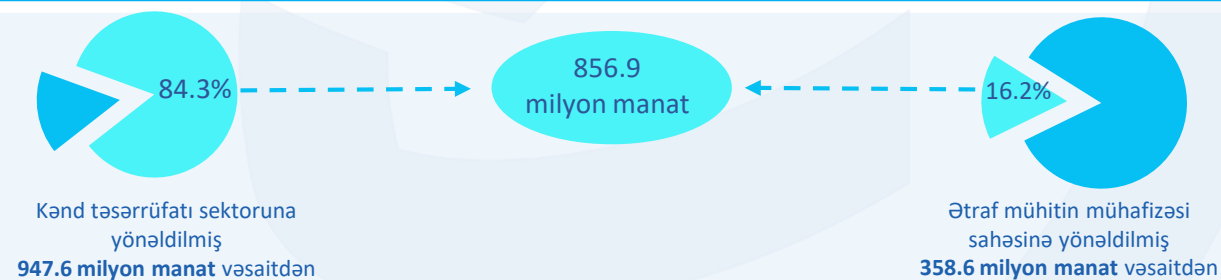
2023-cü ildə dövlət büdcəsindən 3.1 milyon manat dövlət əsaslı investisiya qoyuluşu da daxil olmaqla ətraf mühitin mühafizəsi sahəsinə ümumilikdə 361.7 milyon manat məbləğində vəsait yönəldilmişdir ki, bu da 2022-ci il ilə müqayisədə 24.7% çoxdur.

2024-cü ildə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsinə ayrılan vəsait 2023-cü il ilə müqayisədə 5.1% çoxdur.

Dövlət büdcəsindən iqlim dəyişikliyinə adaptasiya və mitiqasiya tədbirlərinə 856.9 milyon manat vəsait yönəldirilib.

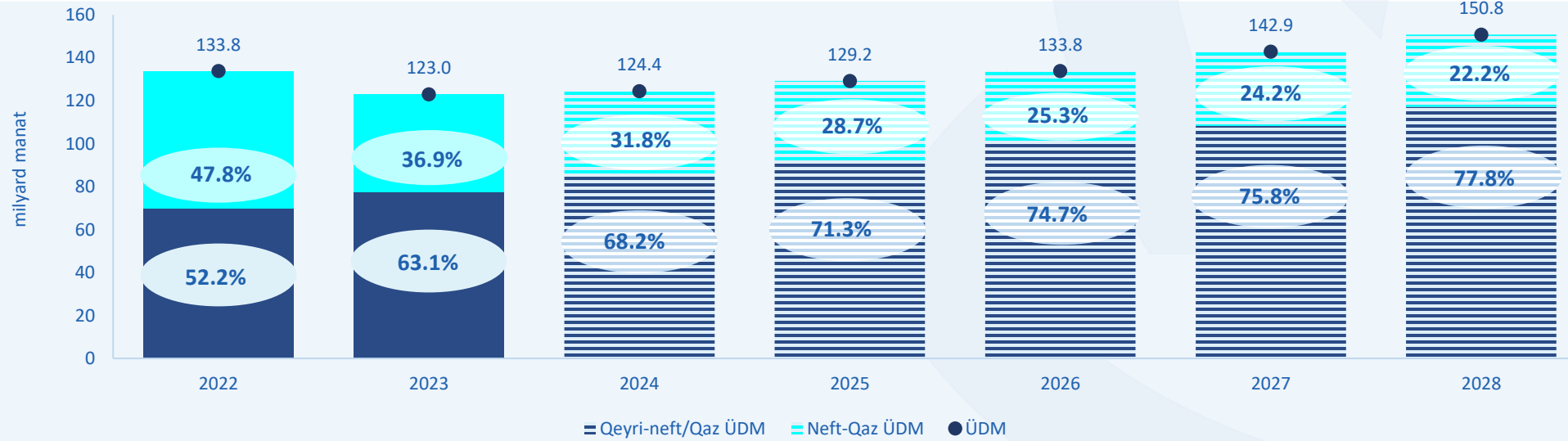

Mənbə: Maliyyə Nazirliyi

Dünya Bankının Ölkə İqlim və İnkişaf Hesabatına əsasən Azərbaycan üçün 2060-cı ilədək **karbonsuzlaşdırılma** üçün təqribən **24.7 milyard ABŞ dolları**, dayanıqlılıq üçün **19.4 milyard ABŞ dolları** olmaqla cəmi **44.1 milyard ABŞ dolları** məbləğində xərclər proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da **ÜDM-nin təqribən 3.2 faizidir**.

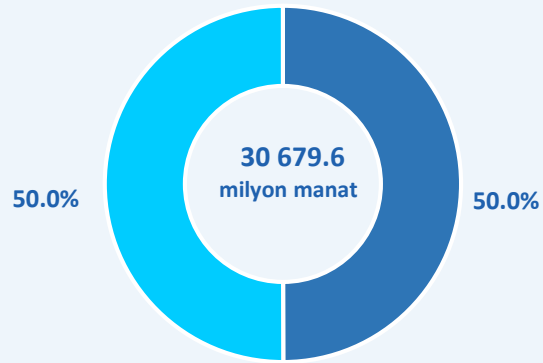
2023-cü ildə ÜDM-in 37%-i, dövlət büdcəsi gəlirlərinin 51.5%-i neft-qaz sektorunun payına düşüb. Ölkənin cari məqsədi iqtisadiyyatda neft-qaz sektorunun payını azaltmaqdır.

AR İqtisadiyyat Nazirliyinin pronozuna əsasən Azərbaycanda neft-qaz sektorunun ÜDM-dəki payı azalma trendi ilə davam edərək 2028-ci ildə 22.3%-ə çatacaq.

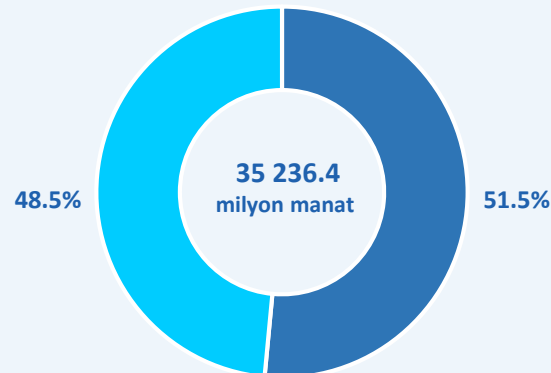

2024-cü ilin sonuna dövlət büdcəsinin gəlirlərində qeyri-neft/qaz sektorunun payı 2.7% artacaq.

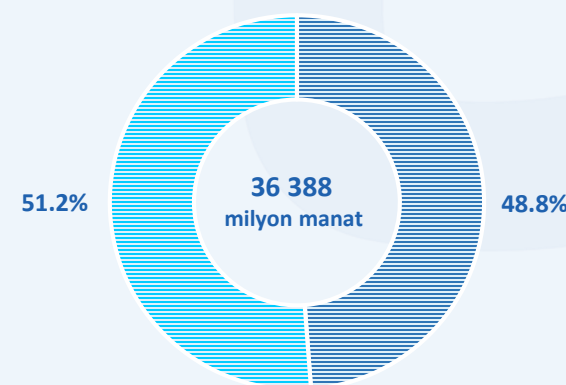
2022-ci il üzrə icra

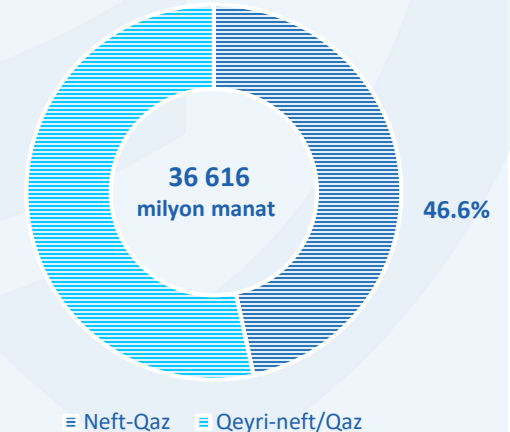
2023-cü il üzrə icra

2024-cü il üzrə gözlənilən

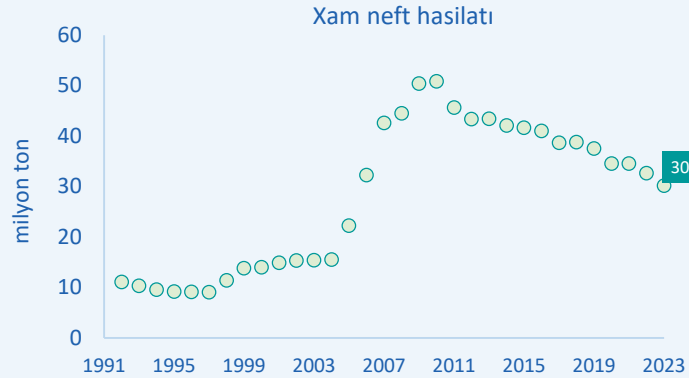

2025-ci il üzrə proqnoz

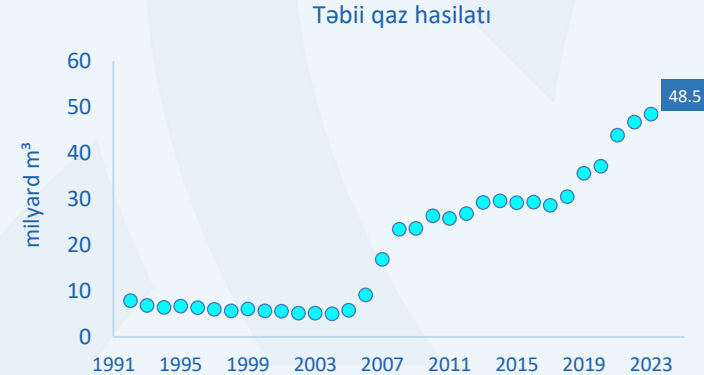

Ölkədə enerji sektorunda ənənəvi enerji mənbələrinin dominant mövqeyinə baxmayaraq, bərpa olunan enerjinin payı artmağa başlayıb.

Son illərdə ölkədə neft hasilatında azalma, qaz hasilatında isə artım trendi müşahidə olunmuşdur.

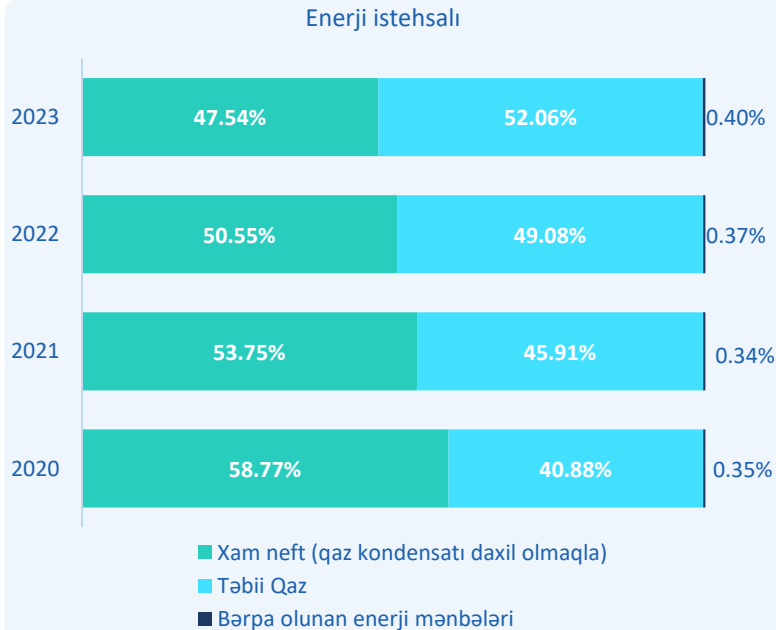

2010-cu ildən bəri ham neft (qaz kondensatı daxil olmaqla) hasilatı **orta illik 3.9% azalıb.**

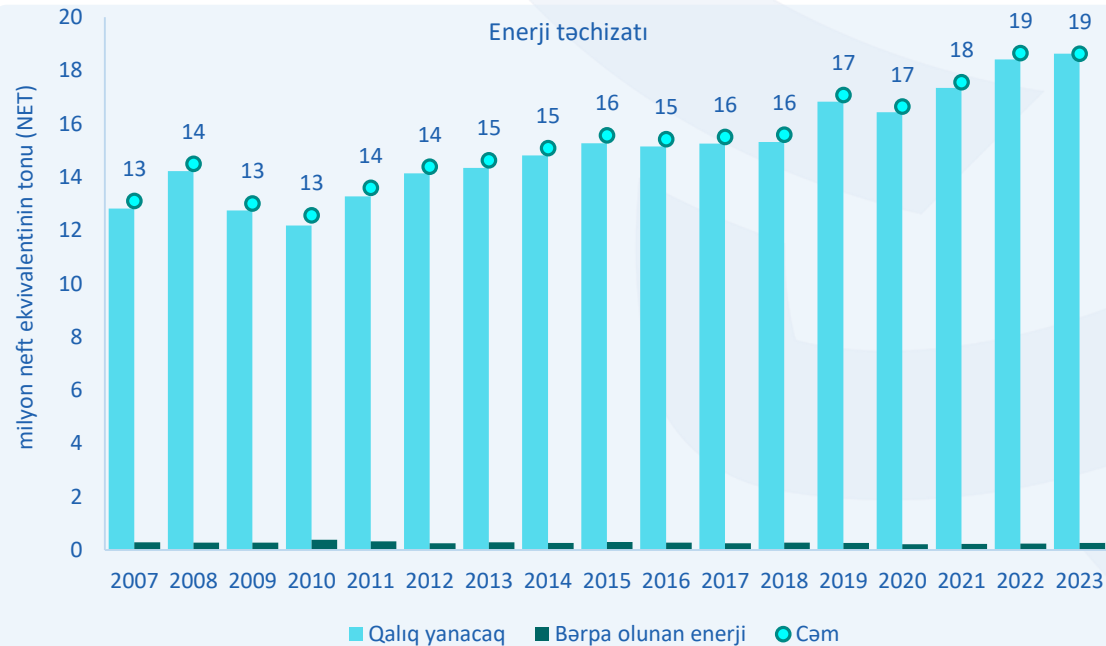

2011-ci ildən bəri təbii qaz hasilatı **orta illik 5.4% artıb.**

2020-ci ildən bəri ümumi enerji istehsalında bərpa olunan enerjinin və qazın payı artmış, ham neftin payı isə azalmışdır.

2023-cü ildə əvvəlki il ilə müqayisədə enerji təchizatında qalıq yanacağı payı 1.2%, bərpa olunan enerji payı 6.3% artıb.

2023-cü il əvvəlki illər ilə müqayisədə

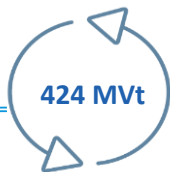

Enerji sektorunda keçid

Azərbaycan İQE ilə bağlı beynəlxalq sazişlərdə götürdüyü öhdəliklərə çatmaq məqsədi ilə **2030-cu ilədək** ölkənin ümumi enerji balansında **bərpa olunan enerjinin** payını **30%-ə** çatdırılmasını əsas hədəf kimi müəyyən etmişdir.

Ən böyük bərpa olunan enerji elektrik stansiyaları

"Mingəçevir" Su Elektrik Stansiyası

Cənubi Qafqazda ən böyük su-elektrik stansiyasıdır. 1954-cü ildə istifadəyə verilib.

"Xızı-Abşeron" Külək Elektrik Stansiyası

400 min ton karbon emissiyasını azaldacaq.

"ACWA Power" şirkəti ilə əməkdaşlıq çərçivəsində 300 milyon ABŞ dolları xarici sərmayə hesabına həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan layihədir. Stansiya 300 min evi elektrik enerjisi ilə təmin etməyə imkan verəcəkdir.

"Qaradağ" Günəş Elektrik Stansiyası

200 min ton karbon emissiyasını azaldacaq.

262 milyon ABŞ dolları xarici sərmayə hesabına "Masdar" şirkəti ilə əməkdaşlıq çərçivəsində tikilən stansiya 2023-cü ildə istifadəyə verilib. Xəzər regionunun və MDB məkanının ən böyük günəş elektrik stansiyasıdır.

Ölkənin bərpa olunan enerji mənbələri üzrə texniki potensialı

Quruda

Dənizdə

Ölkənin bərpa olunan enerji mənbələri üzrə iqtisadi potensialı, 85%-i günəş enerjisinin payına düşməklə ümumi 27 QVtdır.

Günəş enerjisi
23 000 MVt

Külək enerjisi
3 000 MVt

Dağ çayları
520 MVt

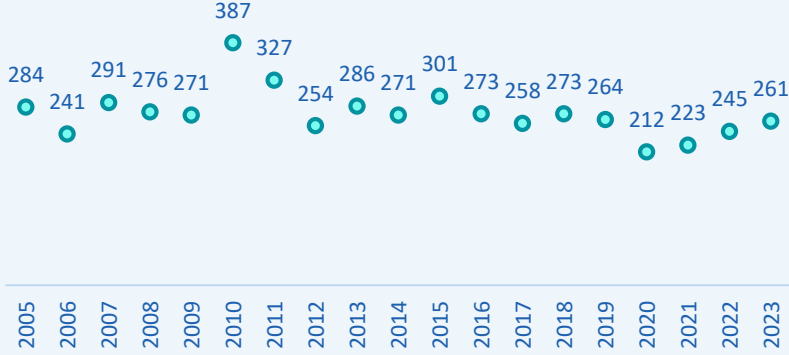
Bio enerji
380 MVt

Bərpa olunan enerji mənbələri üzrə elektrik stansiyalarının gücü ölkənin ümumi elektrik enerjisi stansiyaları gücünün 20.30%-i təşkil edir.

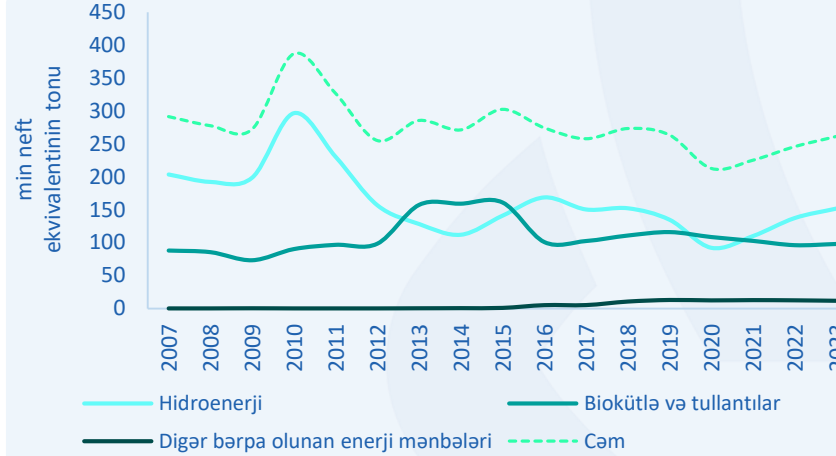

2023-cü ildə əvvəlki il ilə müqayisədə bərpa olunan enerji təchizatında 6.6% artım müşahidə olunub.

min neft ekvivalentinin tonu

2023-cü ildə bərpa olunan enerji ümumi enerji təchizatının 1.4%-i təşkil edib.

2023-cü il əvvəlki il ilə müqayisədə

6.3%

Cəm

1.9%

Biokütlə və tullantılar

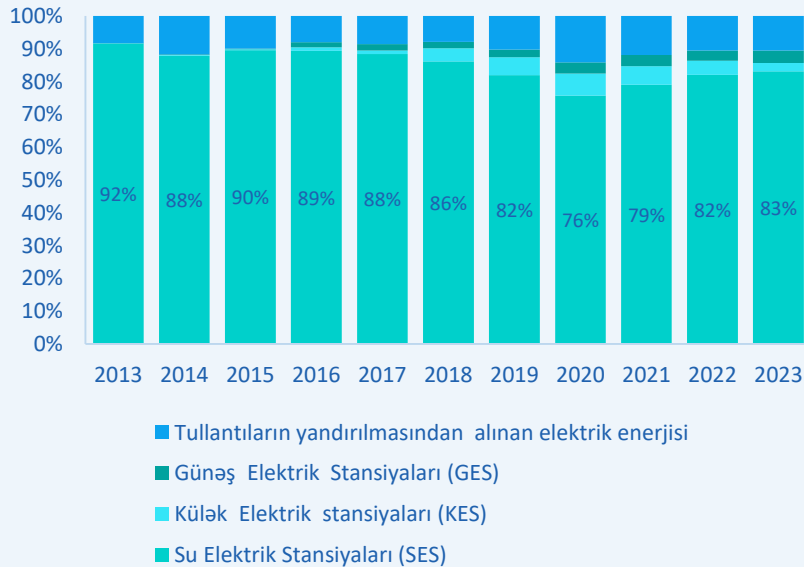
10.5%

Hidroenerji

Digər bərpa olunan enerji mənbələri

-5.6%

Ölkədə bərpa olunan mənbələrdən əldə olunan enerjinin ən böyük hissəsi su elektrik stansiyalarının payına düşür.

2023-cü il əvvəlki il ilə müqayisədə

10.5%

SES

-33.5%

KES

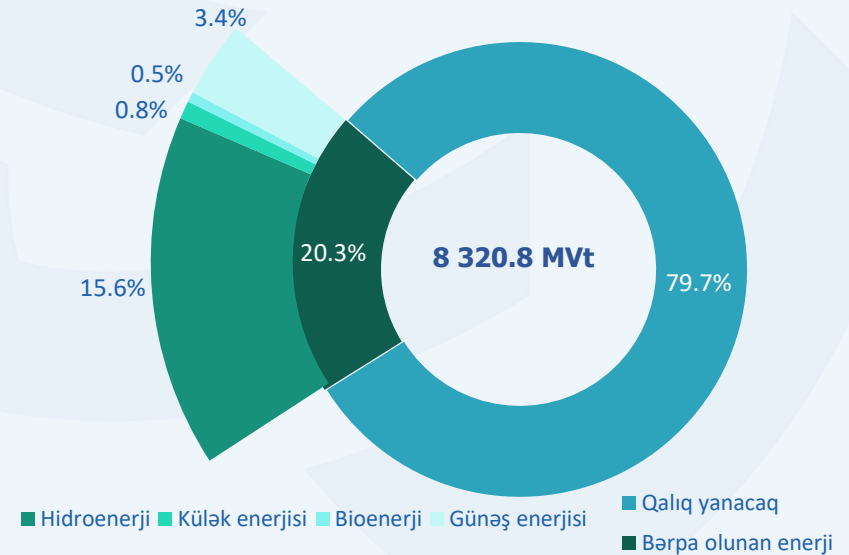
32.5%

GES

8.6%

Tullantıların yandırılmasından alınan elektrik enerjisi

Ümumi elektrik stansiyalarının gücünün 15.6%-ni hidroenerji təşkil edir.

Keçid iqtisadiyyatı üçün siyasətlər çərçivəsi

“Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı”

“Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”

Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər – prioritet 5. “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım”

2024-cü ilin 10 oktyabr tarixində təsdiq edilmiş “Su ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə dair Milli Strategiya”

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 may 2021-ci il tarixli 2620 nömrəli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinin “yaşıl enerji” zonası elan olunması

“Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı”- işğaldan azad edilmiş ərazilərdə ekoloji mühitin yaxşılaşdırılması və ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqi

“Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı” - “Ətraf mühitin mühafizəsinin gücləndirilməsi” milli prioriteti.

Naxçıvan MR-nin “yaşıl enerji” zonası elan olunması

Ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat növlərinin təşviqi məqsədilə 2019-cu ildən elektrikli avtomobillərə vergi və gömrük güzəştləri

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2024-cü il ölkədə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan olunması

İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə aparmaq və tədbirlər görmək məqsədi ilə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının 29-cu illik görüşünə bu il Azərbaycan ev sahibliyi edəcək.

İqlim dəyişikliyinə bank sektoruna təsiri

Dünya Bankının Ölkə İqlim və İnkişaf Hesabatına əsasən, Azərbaycanda bank sektorunun 2022-ci ildə iqlim siyasəti ilə əlaqəli sahələrə verdiyi kreditlərin **23%-i daşınmaz əmlak, 13%-i enerji sektoru** olmaqla, ümumilikdə, **55.4%-i keçid risklərinə qarşı yüksək həssasdır**.

İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə çərçivəsində Mərkəzi Bank tərəfindən bank sektorunun dayanıqlı inkişafı məqsədi ilə aşağıdakı sənədlər hazırlanıb təqdim olunmuşdur:

Dayanıqlı Maliyyə üzrə Yol Xəritəsi

Dayanıqlı Maliyyə Hesabatı

Dayanıqlı Maliyyə Prinsipləri

Banklarda ekoloji risklərin idarə edilməsi üzrə təlimat

Azərbaycan Beynəlxalq Bankı tərəfindən dayanıqlı maliyyə istiqamətində hazırlanan sənədlər:

Dayanıqlı İnkişaf Hesabatı 2022

Dayanıqlı İnkişaf Hesabatı 2023

Dayanıqlı Maliyyə üzrə Çərçivə Sənədi
(İctimaiyyətlə paylaşılacaq)

Dayanıqlılıq və ESl istiqamətində ABB-nin fəaliyyətləri

Ekoloji cəhətdən təmiz təkliflər

Tam Eco Kart

Hibridlə işləyən maşınların
sayında artım

Kağızsız ödəniş sistemləri

Rəqəmsal bank məhsulları

Tam Digi kart

Digi depozit

Digi cari balans

İşçilərin cəlb edilməsi və inklüzivliyi

Horizon layihəsi

Korporativ sosial məsuliyyət

Ağac əkəmə aksiyası

Təhsilə dəstək

ABB, ABA-nın ESl ekspert qrupuna rəhbərliyi çərçivəsində Dayanıqlı Maliyyə və ESl üzrə maarifləndirici bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsinə töhvə vermişdir.

Bu sənədin mülkiyyət hüquqları “ABB” ASC-yə aiddir və ümumi məlumat məqsədi ilə daxili araşdırma çərçivəsində hazırlanmışdır. Buradakı məlumatlar investisiya məsləhəti, hüquqi məsləhətlər və ya digər növ peşəkar məsləhət kimi qiymətləndirilməməlidir. Bu sənəd heç bir müqavilənin və ya əməliyyatın əsası olmayacaq və ya təqdim olunan məlumatla əlaqəli heç bir addımın tövsiyə edilməsi kimi dəyərləndirilməyəcək.

Bu sənəd heç bir bildiriş olmadan yoxlama, tamamlama və dəyişikliklərə məruz qala bilər və ABB bu sənəddə əhatə olunan heç bir məlumatın yenilənməsinə görə məsuliyyət daşımır. Burada təqdim olunan fikirlər, proqnozlar və qiymətlər, üçüncü tərəf mənbələrə əldə edilmiş məlumata əsaslanır və dəyişikliklərə məruz qalaraq bildirişsiz dəyişə bilər. Üçüncü tərəf nəşrləri, tədqiqatlar və müstəqil araşdırmalar, məlumatlarının güvənli mənbələrə əldə edildiyini bildirir, lakin dəqiqlik və ya tamamlıq təmin edilmir. Beləliklə, bu sənəddə yerləşdirilmiş məlumatlara heç bir qərarverici əhəmiyyət verilməməlidir.

Bu sənədə yerləşdirilmiş məlumatların dəqiqliyinə əmin olmaq üçün bütün səylər göstərilə də, ABB, direktorları, əməkdaşları, filialları, müşavirləri və agentləri təqdimat haqqında heç bir doğruluq zəmanəti vermir.

Bu məlumatlara əminlik və istifadəyə dair cavabdehlik bilavasitə sənədin istifadəçisinə və ya oxucuya aiddir. Biz bu sənədin istifadəsi ilə əlaqədar, məlumat itkisinə və ya zərərinə, yaxud gəlirlərin itirilməsinə görə heç bir məsuliyyət qəbul etmirik.

Bu sənəd gələcəyə dair proqnozlara əsaslanan ifadələr təşkil edə bilər. Belə ifadələr bəzi təxminlərə və gözləntilərə əsaslansa da, faktiki nəticələr, performans və nailiyyətlər ifadə olunanlardan fərqlilik təşkil edə bilər. Biz hər hansı bir baxışı ictimai olaraq yeniləməyə və dəyişməyə əmin olmağa dair heç bir öhdəlik qəbul etmirik. Üçüncü tərəf saytlarına verilən bağlantılar və istinadlar təkliflərin təsdiqini və ya içindəkilərin fikirlərinə düzgünlüyünü təmin etmir. Təmin olunan məlumatlara əsaslanaraq investisiya qərarları və ya tədbirlər görmədən əvvəl mütəxəssis məsləhətçi ilə məlumat ətrafında ciddi şəkildə nəzəri olmağı tövsiyə edirik. ABB, tədqiqatı ilə bağlılığı olan şirkətlərlə birgə əməkdaşlıq edə bilər. Nəticədə, bu sənəddəki məlumatların obyektivliyinə təsir edə biləcək potensial bir maraqlı tərəfin fərqiində olmalısınız.

Hər hansı bir məqsədlə bu sənədin bütün və ya hər hansı bir hissəsinin qeyri-qanuni kopyalanması, çap olunması, dərc edilməsi və ya yenidən tərcümə olunması məhdudlaşdırılmışdır.

Əlaqədar şəxs:

Səbuhi Həmidli
Risklərin idarə edilməsi departamenti,
Bazar risklərinin idarə edilməsi şöbəsi

Emilya Qasimova
Risklərin idarə edilməsi departamenti,
Bazar risklərinin idarə edilməsi şöbəsi

Azər Həzizadə,
Risklərin idarə edilməsi departamenti
Bazar risklərinin idarə edilməsi şöbəsi

Nizami küç. 67,
AZ1005 Bakı, Azərbaycan

+99412 493 00 91 (dax.: 1416)
abb-research@abb-bank.az

+99412 493 00 91 (dax.: 1447)
abb-research@abb-bank.az

+99412 493 00 91 (dax.: 1441)
abb-research@abb-bank.az

Diqqətiniz üçün təşəkkürlər!

Noyabr 2024